

argus

nr.2 juni 1976

**stichting
kritisch**
faunabeheer

argus

blad van de

stichting kritisch faunabeheer

nr.2 juni 1976

De Stichting

Het doel van de Stichting Kritisch Faunabeheer is het bevorderen van een wetenschappelijk en moreel verantwoord faunabeheer, Dit doel tracht de stichting te bereiken door onder meer:

- het toetsen van de faunabeheersmaatregelen aan de doelstelling
- het verrichten en stimuleren van onderzoek
- het bekendmaken van onderzoeksresultaten aan beleidsinstanties en het publiek.

Het bestuur van de stichting bestaat uit

D. Brand, Utrecht
P. Boer, Bergen
E. Boeve, Ankeveen
R. Boeve-Bant, Ankeveen
H. v. Everdinck, Den Haag
H. Gallacher, Leiden
J. Kattens, Schoorl
P. Maréchal, Eindhoven
H. Niesen, Bergen
N. v. Swelm, Rijswijk (ZH)
D. Verkaar, Utrecht

SECRETARIAAT

Postbus 76, 's-Graveland.
Tel. 02945 - 1319

Donaties aan de Stichting Kritisch Faunabeheer kunnen worden gestort op postgiro 3522188 t,n,v, penningmeester Stichting Kritisch Faunabeheer, Den Haag.

Natuurlijk is iedere bijdrage - hoe klein ook - welkom, maar alleen als u jaarlijks f 10,- of meer stort, krijgt u ons blad Argus gratis toegesonden.

Testamentaire beschikking.

Indien u de stichting bij testamentaire beschikking wilt gedenken, bevelen wij u de volgende formule aan: "Ik vermaak aan de Stichting Kritisch Faunabeheer, gevestigd te 's-Graveland, de somma van f. ..(vrij van alle rechten, ook het recht van successie)."

Het Blad

Argus is gratis voor alle donateurs van minstens f 10,- per jaar.

Losse nummers f 2,50 excl. porto, f 3,75 incl. porto, te bestellen door storting op postgiro 3522188.

Overname van artikelen of gedeelten hiervan is toegestaan, mits de bron uitdrukkelijk wordt vermeld.

REDAKTIE

De redaktie wordt gevormd door:
Evert Boeve, Midas Dekkers, Jan Landman en Norman van Swelm. Redactieadres:
Herenstraat 21, Rijswijk -ZH-.

Inhoud

Bestuur in het vizier	1
Trijntje Fop	2
Vogels opgelucht	2
De Boze Wolf	5
De Veluwe Natuurlijk!	7
Ganzenjacht	18
Loodvergiftiging	22
Redt de Pad	23
en bovendien:	25
Roofvogeljacht in Nederland	26
Vogelbescherming in Friesland	28
In de Pers	29
De kleine Rietgans	30

Verkoop

-De Meerkooet

samengesteld door de meerkooetencommissie van de VWG Noordhollands Noorderkwartier

Uitgave VWG Noordhollands Noorderkwartier

-Posters Stichting Kritisch Faunabeheer

-Stickers Stichting Kritisch Faunabeheer
(groot, 4 verschillende teksten) per vier stuks

-Stickers Stichting Kritisch Faunabeheer
(klein, 8 stuks) per set

Bestellingen via de penningmeester Stichting Kritisch Faunabeheer, postgiro 35 22 188 te 's-Gravenhage.

& u

Als uitgave van een kritische stichting heeft argus de taak waakzaam te zijn. Onze legendarische naamgenoot mag dan verschalkt zijn door goddelijk ingrijpen, op een dergelijke deus ex machina hoeft men thans niet te rekenen, Argus waakt, en goed. Maar om des te beter te kunnen waken, zoeken wij de hulp van onze lezers.

Komt u wanbeheer tegen, laat het ons weten. Een brief is weinig moeite en kan belangrijk zijn. Daarnaast zijn we bijzonder geïnteresseerd in fotomateriaal dat verband houdt met faunabeheer en beheerde fauna. Ook andere illustraties, anecdotes, citaten en dergelijke zullen onze onverdeelde aandacht krijgen.

Alvast bedankt!
De redaktie

	f. 14,95
verzendkosten	f. 1,20
	f. 4,- p.st.
verzendkosten	f. 2,-
	f. 4,-
verzendkosten	f. 0,45
	f. 1,50
verzendkosten	f. 0,45

bestuur in het vizier

door Hugh Gallacher

Wat wij gedaan hebben

Tot een der eerste beslissingen van het bestuur behoorde de instelling van een aantal kommissies. Op dit moment zijn kommissies werkzaam die zich bezig houden met publiciteit, propaganda, redaktie Argus, jachtwetswijziging, invloed van jagers op het natuurbeheersbeleid, houtduivenakties en neveneffecten van lood. De laatste drie kommissies behoeven misschien enige toelichting. Wat betreft de invloed van jagers op het natuurbeheersbeleid: het is onderhand genoegzaam bekend dat verenigingen als Natuurmonumenten en Vogelbescherming in toenemende mate geïnfiltreerd worden door jagers. Doch niet alleen hierin, maar ook in overheidsorganen, in provinciale en gedeputeerde staten en in diverse kamerkommissies hebben jagers veel vertegenwoordigers - hoewel zij dit niet aan de grote klok hangen. In deze ondoorzichtige situatie willen wij inzicht verkrijgen door informatie te verzamelen over de achtergronden van, en de verbanden tussen de diverse kommissie-, raads- en statenleden. Wat betreft de houtduivenakties: in februari maakte de gemeente Den Haag bekend, dat zij op grote schaal houtduiven wilde vernietigen door in de vroege ochtenduren in parken en plantsoenen 10 000 van deze vogels af te schieten. De Stichting Kritisch Faunabeheer is van mening, dat het ongemak dat mensen hier en daar van duiven ondervinden (overigens meestentijds van de verwilderde stadsduiven en niet van de houtduif) een gigantische slachtpartij niet rechtvaardigt. Dit ook al niet, omdat reeds in de zestiger jaren is komen

vast te staan dat een duivenpopulatie nimmer door afschot gereduceerd kan worden. Gelukkig hebben onder andere onze protesten geresulteerd in het afgelasten van de houtduiven-aktie. Aangezien waakzaamheid geboden blijft, hebben wij besloten tot instelling van een kommissie die het houtduivenprobleem en het gemeentelijk beleid in deze kritisch zal bestuderen. Wat betreft de neveneffecten van lood: er komen de laatste tijd steeds meer gegevens boven tafel die aantonen dat veel (ook beschermde) vogels hagelkorrels in het lichaam meedragen, ofwel doordat ze aangeschoten zijn, ofwel doordat zij op de grond gevallen hagel voor grit hebben aangezien en opgegeten. Teneinde de omvang en ernst van dit probleem te bestuderen, hebben wij een kommissie ingesteld die zich hiermee zal bezig houden.

Op 18 en 29 maart hebben Norman van Swelm en Hugh Gallacher informatie over de Stichting gegeven in de radioprogramma's Een uur natuur (NCRV) en Keuren en kiezen (VARA), terwijl op 11 april Midas Dekkers heeft meegewerkt aan het televisieprogramma Frontaal, waarin de wreedheid van de sportvisserij centraal stond. In vele landelijke en provinciale bladen verschenen (en verschijnen) uitgebreide, bijna altijd positieve berichten over de Stichting. Ook in Natura, De Pieper, Het Vogeljaar, Dierenbescherming en het Belgische blad Vogel en Mens kregen wij bijzondere aandacht.

Bij staatssekretaris Meijer van CRM werd door ons tevergeefs aangedrongen om niet te zwichten door de druk van de Friese eierrapers en de periode waarbinnen kievitseieren mogen worden geraapt en verhandeld

verder terug te dringen. Tevens hebben wij een enquête gehouden onder alle vogelwachten en vogelverenigingen in Nederland, waaruit bleek dat vrijwel alle organisaties een eind gemaakt zouden willen zien aan het rapen van kievitseieren, aangezien deze 'sport' niet in het belang van de kievit wordt geacht. Over de uitslag van deze enquête verschijnen in Argus nog nadere mededelingen.

Met het manifest dat de Stichting Mondiaal Alternatief heeft opgesteld tegen de Italiaanse vogelmoord, hebben wij onze instemming betuigd.

Op 13 maart waren wij present op de milieumarkt die in aansluiting op het Rijnappél in Amsterdam werd georganiseerd.

Aan de kommissie die adviezen verstrekt voor de wet op bedreigde uitheemse diersoorten hebben wij een kritisch commentaar gezonden op de voorstellen die door de kommissie waren gedaan.

Wat wij niet gedaan hebben

Een jagerswerkgroep in Noord-Holland geeft periodiek een blad uit onder de naam 'Natuurbehoud en wildbeheer'. De Stichting Kritisch Faunabeheer werd uitgenodigd hieraan een bijdrage te leveren, hetgeen wij geweigerd hebben. Wij achten het verwarrend als de Stichting geassocieerd zou kunnen worden met dit jagersblad - want dat is het, ondanks de neutrale benaming. Bovendien verspreiden wij onze ideeën liever via ons eigen blad en via mensen die achter onze doelstellingen staan.

Waar wij mee bezig zijn

Een sympathisant stuurde ons een gift teneinde een dokumentatiemap te kunnen verzorgen welke in het jachtmuseum Doorwerth kan worden gedeponeerd. Met deze dokumentatie hopen wij enig tegenwicht te kunnen geven aan de jagersideologie die dit museum over de bezoekers uitstort.

De jachtpraktijken in de Haagsche Waterleidingduinen, met name in Kijfhoek en Bierlap en in het Zwanenwater, hebben onze bijzondere aandacht. Een van onze donateurs attendeerde ons erop dat in Kijfhoek en Bierlap, een gebied waarvoor uitsluitend ten behoeve van 'serieuze natuurstudie' jaarkaarten kunnen worden aangevraagd, ter wille van het Koninklijk jachtgenot ernstige verstoringen teweeg worden gebracht. Met auto's rijdt men door het kwetsbare terrein, fazanten worden met veel lawaai naar vaste voederplaatsen gelokt en er wordt ernstige schade aan de vegetatie toegebracht, terwijl door het onnatuurlijke voederen kraaien worden aangetrokken die later weer vergiftigd worden, met alle stuitende gevolgen van dien. Rustzoekende natuurliefhebbers worden zelfs in het weekend opgeschrikt door het geknal van de jachtgeweren en het hysterisch gejam van de honden. Het laatste woord hierover is nog niet gezegd.

Wat wij zullen gaan doen

De wijze waarop in dit land de kievitseieren-'sport' wordt bedreven is uiterst bedenkelijk. Het rapen van de eieren is nooit in het belang van de vogels zelf en maakt een zeer nare indruk op mensen die het lot van de kieviten ter harte gaat. Gedurende de komende maanden zullen wij ons daarom intensief met deze zaak bezig houden en plannen tot actie ontwerpen.

Tegen het opnieuw openen van de jacht op de kleine rietgans, zoals voorgesteld in een rapport van de sekretaris van de jachtraad, zullen wij met klem protesteren. Mede gezien het tendentieuze gebruik in dit rapport van de gegevens van ganzen-

tellende vogelbeschermers zullen wij alle ganzen tellers in Nederland adviseren niet meer mee te werken aan de ganzen tellingen van het Rijksinstituut voor Natuurbeheer, noch aan andere nationale of internationale waterwildtellingen. Goedwillende mensen werken ongewild mee aan het 'instandhouden van de jacht op deze diersoorten.

Iedereen die suggesties wil doen over de genoemde onderwerpen, mee wil denken of mee wil helpen, wordt verzocht contact op te nemen met het sekretariaat. Met uw steun lukt het wel.

Trijntje Fop

... Let ook op 't haasje...

(uit Jagerslatijn, Havana)

Twee haasjes zaten heel parmant te knagen in een knolleland. De een vroeg: „zou het jou verdrieten als jij een jagersman zou schieten?” „Wat dacht je?” riep de ander uit „(iven f luitef luitef luitefluit! ”

vogels opgelucht

Op de jaarvergadering van de Nederlandse Vereniging tot Bescherming van Vogels die op 24 april j.l. te Ede werd gehouden, is de volgende motie met grote meerderheid van stemmen aangenomen:

MOTIE - betreffende de brief, gezonden aan de bijzondere commissie van de Tweede Kamer der Staten Generaal die zich bezig houdt met de wijziging van de jachtwet.

De leden van de Nederlandse Vereniging tot Bescherming van Vogels in jaarvergadering te Ede bijeen op zaterdag 24 april 1976:

- menen dat het bestuur met dit schrijven alleen maar het belang van de jacht verdedigt. Zeker als het gaat over het standpunt dat zij heeft ingenomen ten aanzien van de goudplevier d.i. de vangst met netten en de jacht met het geweer;
- hebben de indruk dat het bestuur zich hiermede voegt bij de opvattingen van de Koninklijke Nederlandse Jagersvereniging, alsmede bij die van het Friese en Groninger vogelvangersbelang;
- zijn van mening dat het bestuur zich in dit schrijven keerde tegen het voorstel van de Minister van Landbouw die de goudplevierenvangst wil verbieden;
- verbaasden zich over het feit dat het bestuur d.m.v. deze brief terugkwam op haar in het verleden ingenomen standpunt betreffende deze vogelvangst;
- verlangen van het bestuur dienovereenkomstig intrekking van deze brief.

Ede, 24 april 1976.

de boze wolf

Enkele passages over dit onderwerp uit het binnenkort bij Strengtholt, Naarden, verschijnende boek *In het spoor van de Wolf* door Jan Hileo Frijlink

*Het lijkt een duidelijke zaak: wolven oefenen een raadselachtige aantrekkingskracht op de mensen uit. Wat is de aard van deze kracht? Kan het een in het onderbewustzijn begraven herinnering zijn aan een lang geleden verloren paradijs, verhalen bij het kampvuur van oude rondtrekkende jagers over de gevaren die ze moesten trotseren bij hun nachtelijke omzwervingen in het een of andere onbekende oerwoud? Of waren het de schurkenstreken van deze bloeddorstige moordenaar? Misschien was het wel dat alles tezamen en meer nog daarbij, maar ben ik ver mis als ik beweer dat ondanks de grote verschillen tussen deze redenen op het eerste gezicht er één punt van overeenkomst is: Alle weerspiegelen ze een stukje van onze eigen aard of opvattingen. Zou het dan niet mogelijk zijn dat

op de achtergrond de overeenkomst tussen mens en wolf ligt en zou het niet zo zijn, dat de mens, vanaf zijn allereerste ontmoeting met dit schepsel, enerzijds zo verschillend maar anderzijds zo zeer met de mens overeenkomend, die gelijkenis in zo'n weinig vertrouwde gedaante heeft herkend en erdoor gefascineerd is, misschien zelfs zonder het zich bewust te zijn. Zou op deze manier ook niet tenminste gedeeltelijk de tweeslachtigheid in de houding van de mens t.o.v. de wolf verklaard kunnen worden, waardoor de wolf enerzijds wordt afgeschilderd als het vlees geworden kwaad en we hem anderzijds terugvinden in het gezelschap van bijv. de Germaanse oppergod Wodan en als voedster van Romulus en Remus, de stichters van het oude Rome. Wie weet is dat deel van het sprookje van

Roodkapje, waar ze de wolf voor haar grootmoeder aanziet, toch zo'n ongehoofwaardig detail nog niet.'

'Maar toen de mens in het leven van de wolf verscheen, had hij opeens wel een niet te onderschatten vijand. Hoe komt het, dat de mens niet alleen wolven bejaagd heeft, maar vastberaden pogingen heeft ondernomen dit dier uit te roeien waar en wanneer hij het maar aantroef? In het eerste hoofdstuk hebben we een enkel aspect van de tweeslachtige relatie tussen de twee soorten al even aangetipt, thans stel ik me voor daar dieper op in te gaan, in het bijzonder vanuit het standpunt van de wolf. Die wolf dan, is een jager, zoals ook de mens oorspronkelijk geweest is, hoewel voor de mens de jacht slechts een deel van zijn niche was. Ik heb dit convergentie genoemd, maar

dit houdt ook in, dat de mens, toen hij het gebied van de wolf binnendrong, dit dier als een concurrent moet hebben beschouwd. Het is de vraag, of er ooit werkelijk botsende belangen zijn geweest - een vraag die ik later zal trachten te beantwoorden aan de hand van enkele concrete voorbeelden - maar als ze er al ooit geweest zijn, dan gelden ze tenminste onder de huidige omstandigheden niet meer. Maar het is niet de werkelijke schade aan het menselijk belang die telt, maar het veronderstelde gebruik door een ander van datgene wat de mens beschouwt als het hem rechtens toebehorende: het land, de bomen in het bos en de dieren die er wonen, inderdaad de hele natuur onderworpen aan de mens, alleen bestaand om zo goed mogelijk in al zijn behoeften te voorzien. Deze mentaliteit was mij nimmer duidelijker dan toen ik met een oude vallenzetter zat te praten in een van die achtergebleven dorpjes waarvan er tientallen gevonden worden in de bossen van Noord-Canada. We spraken over de wolvenstand in de streek, die volgens hem zeer dreigend was en nog met de dag erger werd, wegens de interesse die natuuronderzoekers, zoals ik, voor dit dier aan de dag legden en de beschermende maatregelen, die er het gevolg van

waren. Volgens hem zouden daardoor de aantallen wolven enorm stijgen en binnen maar al te korte tijd zouden de herten volledig uitgeroeid zijn. Hoe ongefundeerd dergelijke opvattingen zijn, zullen we zien als we de situatie in Algonquin Park bespreken, maar laten we nu terugkeren naar onze woudloper. Want aan het eind van zijn betoog maakte hij enkele hoogst belangwekkende opmerkingen. Hij wilde, zij het aarzelend, dan wel toegeven dat hij bewondering had voor de kunde en het vakmanschap van deze wilde jager. En toen opeens flapte hij eruit; 'Maar weet je, als ik de overblijfselen vind van een hert, dat door de wolven te grazen is genomen, wat kan ik dan anders denken dan dat ik dat hert ook zelf had kunnen verschalken of nog beter: een Amerikaanse jager ernaar toe had kunnen leiden en vijftientig dollar opstrijken voor mijn diensten als gids. Ik moet ook zeven monden openhouden, weet je.' Hij heeft het niet bij het rechte eind, maar ik kan er in komen en daar komt een deel van de vastbeslotenheid uit voort, waarmee de niet aflatende vervolging van de wolf doorgaat'

'Er is nog een tweede reden, waarom wolven werden en worden vervolgd. Dat is wegens de schade, die zij toebrengen

aan vee. Het komt inderdaad pas op de tweede plaats, omdat pas nadat de wilde planteneters verdwenen waren, de boeren hun kudden konden weiden. En pas nadat hun natuurlijke voedselbronnen grotendeels verdwenen waren, vergrepen wolven zich aan huisdieren. Maar schijnbaar in tegenstelling tot het grote aanpassingsvermogen van de wolf, gaat zo'n omschakeling niet vanzelf. Er is thans een overvloed aan bewijsmateriaal, dat er op wijst dat voedseltraditie, of misschien zelfs voedselimprinting, bij wolven voorkomt. De door Murie in Alaska onderzochte wolven maakten vooral jacht op berggeiten en kariboes, de wolven van Mech op Isle Royale op elanden, we zagen reeds hoe de thans uitgestorven bizonwolven zich op bizons richtten en in het volgend hoofdstuk zullen we het hebben over de wolven van Algonquin Park en Baffin Island die respectievelijk het Virginiahert en de kariboe als voornaamste prooi soort hebben. In al deze gevallen zijn de wolven voornamelijk afhankelijk van een prooidiersoort en vullen ze hun menu slechts incidenteel met ander voedsel aan. Het aanpassingsvermogen is wel aanwezig - in alle genoemde gevallen is sprake van een andere prooi - maar het is meer een eigenschap van de soort dan van het individu.

Laat ik hier slechts een voorbeeld geven, hetgeen op zichzelf niet veel bewijst, maar toch illustratief genoeg is. Gedurende mijn studie van de wolven in Algonquin Park heb ik me dikwijls afgevraagd waarom de plaatselijke bevolking van een dorpje dicht bij de oostelijke grens van het park er nauwelijks vee op na hield. Desgevraagd kreeg ik te horen dat de talrijke wolven uit het park daar ongetwijfeld korte metten mee zouden maken. En hoe wisten ze dat dan wel? Dat hadden ze van hun vaders gehoord. Waar die de wetenschap vandaan hadden? Zij hadden het weer van de grootvaders en zo verder. Men zal zich kunnen voorstellen dat ik niet weinig verbaasd was toen ik een grote schapenfarm pal aan de westgrens van het park ontdekte. Volgens de eigenaar veroorzaakten de wolven geen schade omdat in de eerste plaats hun territoria duidelijk bin-

nen de parkgrenzen lagen en bovendien waren de wolven aan herten gewend en daarom gaven ze niet zo veel om schapen. De mening van die schapenboer lijkt mij heel wat overtuigender dan die van de dorpelingen. Terzijde: dat dorp en de farm lagen zo'n kleine 100 km van elkaar, de volle breedte van het park, en er was nauwelijks of geen contact tussen beide.'

'Afgezien van de tot dusver behandelde redenen is of was er nog een reden waarom mensen wolven haten. Dat is het veronderstelde gevaar dat de wolf voor de mens zelf betekent. Maar gelukkig ziet het er op dit punt nu wat rooskleuriger uit. Al geruime tijd geven de deskundigen toe dat er nog nimmer ondubbelzinnig bewijs is

gevonden voor een onuitgelokte aanval van wolven op mensen. Welbekend is bijvoorbeeld het verhaal van een krant in Ontario, die alweer ongeveer veertig jaar geleden een prijs uitloofde voor de eerste de beste die zo'n aanval kon bewijzen. Nog niemand is die prijs in al die tijd komen opeisen. Maar toch wordt er maar al te vaak nog geredeneerd, dat waar zoveel rook is in de vorm van overlevering en geruchten, er ook wel vuur moet zijn. En dan wordt wel gedacht aan de mogelijkheid, dat aan rabiës lijdende wolven mensen bedreigd of aangevallen zouden kunnen hebben.

Toch laten vooral recente auteurs er geen twijfel over bestaan, dat met het oog op het opvallend gebrek aan bewijs er geen grond is

geloof te hechten aan de van wolvenhaat doordrenkte bakerpraatjes. Ze kunnen de toets der kritiek gewoonweg niet doorstaan, niet in Amerika maar evenmin in Europa, zoals Clarke niet lang geleden heeft aangetoond in een uitstekend overzichtsartikel in het tijdschrift *Natural History*. De vraag is, als we tot de conclusie zijn gekomen dat wolven niet gevaarlijk zijn voor mensen, waarom we geen geschikte prooi zijn voor wolven. Rutter en Pimlott voeren aan, dat we ons niet als prooidieren gedragen. In plaats van op te schrikken en in een overhaaste vlucht ons heil te zoeken - het normale gedrag van een prooidier, dat het jachtgedrag in een wolf deblokkeert - besluipen wij zelf en gedragen ons in het algemeen meer als jager dan gejaagde. Daar

komt nog iets bij, n.l. de tweebeinige opgerichte gang van de mens, die veel gemeen heeft met de houding die een agressieve beer aanneemt. En een beer, hoewel geen echte natuurlijke vijand, is toch een van de weinige dieren, die door een wolf met de verschuldigde eerbied behandeld wordt. Het is niet waarschijnlijk dat wolven en mensen al zo lang contact hebben, dat wolven een natuurlijke reactie de mens te mijden hebben kunnen ontwikkelen, maar die gelegenheid hebben ze volop gehad met betrekking tot de beren. En nu zou het weleens zo kunnen zijn, dat wij voordeel trekken uit die aanpassing aan beren !

Ter afsluiting van dit onderwerp wil ik twee persoonlijke opmerkingen maken als illustratie. De eerste is simpelweg deze: als wolven ook maar enigszins gevaarlijk waren, zoals het grote publiek nog maar al te zeer geneigd is te geloven, dan had dit boek nooit geschreven kunnen worden. Ik heb heel wat dagen in het gebied van de wolf doorgebracht, altijd ongewapend, soms moederziel alleen en bij gelegenheid

heel dichtbij. Op Baffin Island heb ik eens temidden van een troep van zo'n tien wolven op ons vliegtuig zitten wachten. Mijn collega's waren op zeker 50 km afstand, maar Grote Kraag, de aanvoerder van de troep, cirkelde soms op 25 m afstand om me heen, terwijl hij nieuwsgierig mijn verwaaiing opnam. Bij een andere gelegenheid, deze keer een stikdonkere nacht in de bossen van Algonquin, struikelde ik over een boomwortel en viel, samen met een van mijn studenten, hals over kop in de rustplaats van de Potter-troep, daarbij aanvoerder Paulus maar net missend. Verontwaardigd maakte hij zich uit de voeten, bijna regelrecht naar een voormalige spoorbaan, waar een stuk of twintig studenten probeerden te volgen wat er gaande was. Hij beantwoordde mijn gehuil zelfs, aldus mijn studenten een wat verontrustende verrassing bereidend, die niet meer dan 20 tot 50 m van vriend Paulus verwijderd waren. Als wolven nu echt gevaarlijk waren, ja dan... Maar zoals we steeds opnieuw ervaren hebben, zijn ze dat niet en ook in de literatuur wordt dat nu toegegeven.

w.o.e.f.

© Stichting W.O.E.F. (Wolven Onderzoek en Ethologie Fonds), overgenomen met toestemming van auteur en uitgever.

Over de onmisbare rol, die roofdieren in het algemeen en wolven in het bijzonder in het natuurlijk bestel spelen, hoe de wolf niet alleen als 'dokter' maar ook als wilde herder en soms zelfs als kostwinner voor andere dieren optreedt, kan men lezen in het boek, waaraan de hierboven afgedrukte passages zijn ontleend. De redactie van Argus is de Stichting W.O.E.F. en de auteur zeer dankbaar voor de verkregen toestemming tot voorpublicatie van de weergegeven passages.

De Veluwe

Natuurlijk !

een interview met de bioloog Harm van de Veen

Toen eind vorig jaar het boekje 'De Veluwe Natuurlijk?' van drs H.E. van de Veen van de persen rolde, laaiden de discussies over het voorstel, de wolf weer in ons land te introduceren, in alle hevigheid op. Aan het voorstel was gedegen studie voorafgegaan. Het maakte deel uit van een stelsel van richtlijnen, bedoeld om de Veluwe weer een - echt - natuurgebied te maken. Een Veluwe die op eigen benen kan staan mét wisent en wolf, zonder bosbouw of jacht. Terug naar een Veluwe met natuurlijke bossen en een overvloed aan dieren, die hun schuwheid voor de mens verloren hebben omdat er niet

meer op hen gejaagd wordt. Net als in sommige Afrikaanse en Noord-Amerikaanse natuurparken zal men er de dieren van dichtbij kunnen bestuderen en bewonderen.

Zonder slag of stoot zal dit zeker niet gaan. Niet alleen moeten de traditionele bosbouw en de invloedrijke jagerslobby overwonnen worden, maar ook de op vooroordelen berustende wolvenhaat. Voorop staat de vraag of het plan politiek haalbaar is. Het is de vraag of een land dat niet eens in staat is de paar stukjes échte natuur die het nog heeft op adequate wijze te beheren en te

behouden (Waddenzee, Oosterschelde) wél toekomt aan rigoureuus herstel van natuurlijke waarden elders. Niettemin verdient het streven van Van de Veen serieuze aandacht en alle steun van de Stichting Kritisch Faunabeheer en allen die een offensief milieubeheer nastreven. De redactie van Argus hoopt dat onderstaand interview met Harm van de Veen mede zal leiden tot herziening van het natuurbeheer in Nederland, speciaal waar het gaat om grootschalige beheerseenheden.

De Veluwe is aangewezen als nationaal landschapspark. U merkt in dit verband op, dat behoud van landschappelijke waarden niet automatisch leidt tot het veiligstellen van natuurlijke waarden. Wilt u dit toelichten ?

Het aanwijzen van de Veluwe als nationaal landschapspark behoort stellig tot die 'goede voornemens' die een positieve benadering verdienen. Het is echter de vraag of een landschapspark, waarin de bescherming van het landschap centraal staat, de meest geëigende beheersvorm is om effectieve natuurbescherming

ook op lange termijn te kunnen waarborgen. Het veiligstellen van landschappelijke waarden biedt immers geen garanties voor het handhaven of herstellen van natuurlijke selectiedrukken wanneer de menselijke invloed in de beheerssituatie overwegend is.

Dieren met een dominerende invloed op hun omgeving zijn in het kultuurlandschap, wanneer ze in hoge dichtheden voorkomen, 'konkurrenten' van de mens. De interacties tussen planteneters en vegetatie worden dan doorgaans geklassificeerd als 'schade', om over de invloeden van grote roofdieren op de extensieve veehouderij maar te zwijgen. Daarom is in het kultuurlandschap alleen

plaats voor 'afgeroomde' natuur, de natuur van roodborstjes, bosanemoontjes en een heel enkel ree. Wanneer de mens en het voedselaanbod, en het terreingebruik, en het sterfjepatroon volkomen bepaalt, is er van natuurlijke selectie geen sprake meer, waardoor in feite - onbedoelde - domestikatieprocessen een rol gaan spelen. Handhaving van bijvoorbeeld de grote planteneters als wilde soorten is op den duur alleen mogelijk als de relaties van een populatie met zijn omgeving in overwegende mate of liever nog ten volle op natuurlijke wijze kunnen worden gehandhaafd.

Omdat ik de indruk heb dat ons grofwild door publiek en wetgever

wordt gezien als natuurbeschermings-
object, heb ik gemeend er goed aan te
doen, te onderzoeken of in de Neder-
landse situatie plaats is voor een
volwaardig nationaal park waarin de
menselijke invloed uiteindelijk
minimaal kan zijn.

Hebben de gevestigde natuurbescher-
mingsorganisaties, zoals Natuurmo-
numenten en Gelders Landschap, al
op uw plan gereageerd ?

Sommige vertegenwoordigers van deze
organisaties hebben, zowel pro als
contra, als persoon maar niet namens
hun organisaties, gereageerd.

Hoe reageerden de belangrijke grond-
eigenaren in het gebied ?

De enige beheerder van een belang-
rijk grondeigenaar die in het open-
baar gereageerd heeft is Ir. E.
Reinders, opperhoutvester van de
Koninklijke houtvesterijen (in de
Nederlandse Jager en in het tijd-
schrift van de Heidemij). Hij is
voor accentuering van het natuur-
beheer, maar heeft reserves in twee
opzichten. Als gevolg van de subsi-
dieregelingen is de bosbouw nog
steeds een kurk van betekenis voor
de beheerder van een terrein met
een belangrijk oppervlakte-aandeel
'bos'. De eigenlijke houtopbrengsten
zijn daarbij in betekenis sterk
teruggelopen. Daarnaast is Reinders
al blij als we zouden kunnen behou-
den wat we nu nog over hebben. Ons
verschil van inzicht spitst zich
toe op het punt waar ik meen dat er
sterke aanwijzingen zijn dat met de
huidige beheersvormen wat nu nog
over is niet op lange termijn veilig
gesteld kan worden !

Wat moet er in grote lijnen gebeuren
om uw plan ten uitvoer te brengen, in
welke volgorde en in hoeveel tijd ?

Op korte termijn (5 à 10 jaar):

- Herziening doelstellingen bosbe-
heer (alleen op het centrale
Veluwemassief een accentuering van
het herstel van de natuurlijke
successie in bosgebieden) en een
geleidelijke afbouw van de hout-
productie.

- Streven naar grotere beheerseen-
heden, welke later door wilduit-
wisselingsplaatsen kunnen worden
verbonden.
- Aanpassing van het jachtbeleid om
schuwheid als gevolg van niet
altijd even gelukkige jachtmetho-
den te verminderen en onnatuurlij-
ke selectie zoveel mogelijk tegen
te gaan.

Op langere termijn (nog eens 5 à 10 jaar):

- Na inleidende experimenten de wi-
sent als natuurlijke grootgrazer
de rol van - lokale - bosopenhou-
der laten vervullen.
N.B. Als de wisent het hier om wat
voor reden dan ook niet zou kunnen
bolwerken is een hoge sekundaire
productie alleen mogelijk in een
extensief beheerd produktiebos;
een gesloten climaxbos heeft een
zeer lage draagkracht voor grotere
dieren.
- Na 'hereniging' van de vergrote
beheerseenheden reintroductie van
de wolf en beëindiging van de
jacht op grofwild als beheersin-
strument.

Heeft u enige concrete informatie
over de kosten ?

Neen, maar na de aanvangskosten zul-
len de beheerskosten uiteindelijk
beperkt kunnen worden tot onderzoek-
kosten, onderhoudskosten van paden en
het buitenraster, en het toezicht. De
laatste twee posten moeten nu ook
worden opgebracht, terwijl de kosten
voor het toetsen van de beheersmaat-
regelen (oecologisch onderzoek)
moeten worden afgewogen tegen de
kosten van het instandhouden van het
huidige bosbeheersapparaat.

U noemt het een feit, dat de vraag
naar natuurgebieden in de toekomst
sterk zal toenemen. Zou dit kunnen
betekenen dat het creëren van een
volwaardige Veluwe op langere ter-
mijn van economisch belang kan zijn ?

Jazeker. Vooral in het kader van de
verzorging en begeleiding van een
volwaardig nationaal park. Dat zou
wellicht derving aan werkgelegenheid
in bijvoorbeeld de bosbouw meer dan
ten volle kunnen ondervangen, waarbij

er voor gewaakt dient te worden, dat
wij niet de 'kermis van Yellowstone'
gaan herhalen. Daarvoor is een strikt
ruimtelijke scheiding van 'natuur-
functies', 'educatieve functies' en
'verzorgingsfuncties' een absolute
noodzaak. Het streekplan Veluwe,
zowel als de 'conceptie Veluwe' van
de recreatiegemeenschap Veluwe
bieden hiervoor een goede uitgangs-
situatie.

Verwacht u dat het park een inten-
sieve begeleiding nodig zal hebben ?

Dat hangt er van af wat men onder
'intensief' verstaat. Er zal in ieder
geval een uitgebreide staf moeten
zijn voor de begeleiding van de be-
zoekers in die zin, dat de tegen-
woordige 'natuurvreemde' bezoeker
een dosis minimuminformatie opdoet
die nodig is om een bezoek aan een
dergelijk gebied ook als zinvol te
kunnen ervaren, zonder dat hierbij
ontoelaatbare schade aan het gebied
wordt aangericht.

Zijn er vergelijkbare projecten op
de wereld ?

Verschillende nationale parken in
Noord-Amerika vertonen in bepaalde
aspecten duidelijke overeenkomsten
(zie onder andere: 'National Parks
for the Future', The Conservation
Foundation, Washington D.C., 1972).

Een van de sleutelfactoren in uw
plan is de wisent. Zijn taak zal zijn
de vorming van gesloten bos te voor-
komen. Hij heeft het uitroeiings-
proces door jacht echter alleen
overleefd dankzij bescherming en
bijvoeding. Betekent dit dat de
wisent op de Veluwe ook bijgevoe-
derd zal moeten worden ?

Het uitroeiingsproces is een duide-
lijk neveneffect van de jacht ge-
weest: in het belang van de jacht
werden vooral edelherten in waan-
zinnige aantallen en dichtheden
gehouden (door onder andere wolf en
lynx uit te roeien), waardoor er
domweg als gevolg van voedselkompe-
titie niet voldoende voedsel voor de
grote beesten overbleef. Daarbij
legde de wisent uiteindelijk, ondanks

Wisenten zullen wellicht in staat zijn het Veluwe bos tenminste plaatselijk open te houden, zodat een goede ontwikkeling van de bodemvegetatie op natuurlijke wijze kan worden gewaarborgd.

een officiële bescherming, vrijwel overal het loodje. Bijvoeding in de winter heeft onder andere het effect dat een koe elk jaar in plaats van om de twee of drie jaar een kalf krijgt. Daardoor kan de populatie sneller in aantal toenemen dan het geval is in een situatie met periodieke, vooral kwalitatieve, voedseltekorten. In de opbouwfase zou, net als in Bialowieza, een lichte bijvoeding kunnen worden overwogen.

Er wordt wel eens beweerd dat wisenten vegetatievernieters zijn, die alleen geherbergd kunnen worden in oerbossen zoals in Polen. Wat is uw mening hierover ?

Kletsboek. Alleen Homo sapiens heeft een terechte reputatie als vegetatie-'vernieler'. Grote planteneters die een sociaal systeem hebben waardoor de dieren zonder stressverschijnselen in grote groepen

kunnen leven (bijvoorbeeld runderen, edelherten, olifanten) oefenen altijd duidelijke invloeden uit op hun leefgebied. Die invloed varieert van plek tot plek en kan er toe leiden, dat de successie plaatselijk wordt gestopt. Onder normale omstandigheden geeft dit een vergroting van de diversiteit en een verhoging van het voedselaanbod voor planteneters. Alleen wanneer door concentratie vanwege buitengewone omstandigheden (droogte, verblijf in rustgebieden waarin de dieren overdag worden geconcentreerd, enz.) de dieren langere tijd in zeer hoge dichtheden kunnen voorkomen, kunnen over grotere gebieden bepaalde elementen totaal verdwijnen. Dan ontstaat een soortenarme zoöclimax, zoals heide. Uiteraard is intensieve houtteelt totaal onverenigbaar met een hoge wisentstand, omdat hierdoor de menselijke orde in het productiebos wordt vervangen door een meer natuurlijke

orde. Zo is het zeer de vraag of 'bos' van nature altijd heeft bestaan uit bomen die overal 'mannetje aan mannetje' staan.

In een interview heeft u gezegd dat de wisent in Polen een probleem is geworden. Hoe ? Lopen wij die kans ook ?

Tevens stelt u dat de aanwezigheid van wisenten de produktie zal doen toenemen. Kunt u dit verduidelijken ?

Het probleem in Polen bestaat vooral hierin dat de polen én de wisent, én het productiebos op een en dezelfde plaats willen sparen. Dit geeft moeilijkheden wanneer de wisentpopulatie groter wordt, omdat de wisentpopulatie blijft groeien totdat het voedselaanbod via een teruglopende reproductie (minder kalveren en verhoogde kalverwintersterfte) een stabilisatie bewerkstelligt. Bij een

dergelijke dichtheid is bosregeneratie tenminste plaatselijk sterk vertraagd en ontstaan permanente open plekken. Daardoor neemt de produktie van de bodemvegetatie (onder andere van grassen) sterk toe, waardoor ook het voedselaanbod voor kleinere planteneters sterk toeneemt (edelhert, zwijn, ree, maar ook muizen, haasachtigen). Hierdoor neemt de secundaire produktie sterk toe.

Er wordt door sommige biologen (waaronder u) vaak betwist gemaakt tegen het uitzetten van 'dierentuinbeesten'. Behoort de wisent eigenlijk ook niet tot deze categorie?

De Poolse en Russische wisenten kunnen moeilijk als dierentuinbeesten worden geklassificeerd. Ze zouden in principe westwaarts kunnen lopen tot aan het 'ijzeren gordijn'. Sommige dieren laten zich niet bijvoeden en koeien met kleine kalveren ontwijken de mens door zich terug te trekken.

Waarom is uw keus op de wisent gevallen en niet bijvoorbeeld op de eland?

De eland is een dier van een veel natter biotoop en de eland leeft in een zo lage dichtheid (vanwege zijn sociale systeem) dat de natuurlijke invloed van de eland op zijn leefgebied altijd ondergeschikt is aan de natuurlijke successie (vergelijk de toestand met het ree).

Zijn wisenten gevaarlijk?

Zeer beslist niet. De toestand in Bialowieza is in hoge mate vergelijkbaar met ingeschaard jongvee op de Waddeneilanden, alleen zijn de dorpen in Bialowieza niet ingerasterd. Mensen geven de wisenten wel voorrang!

De tweede sleutelfactor van een natuurlijke Veluwe is de wolf. Zijn introductie dient ter regulatie van het grofwild. U gaat ervan uit dat er een evenwichtstoestand zal ontstaan. Maar is dat zeker? Er zijn toch ook gevallen bekend waarin de wolf wel selektief, maar niet limiterend optreedt?

Wolven zijn alleen in staat om regulerend op te treden als de wild-dichtheid voldoende hoog is. In poolgebieden is dit zeker niet het geval, maar in populaties ter hoogte van de Canadese zuidgrens blijkt de wolf de belangrijkste mortaliteitsfactor te zijn bij witstaartherten en in mindere mate bij de eland. In gebieden met zachte winters (West-Europa, Nieuw-Zeeland) blijkt steeds weer dat bij uitroeien van predatoren of wegvallen van bejaging grofwildpopulaties zover toenemen, dat stabilisatie pas optreedt nadat de vegetatie sterk is vereenvoudigd (of, zo men wil, 'verarmd'). Hieruit blijkt duidelijk dat bij de middelgrote en kleinere planteneters ('herten', 'reenen', 'zwijnen') andere factoren dan alleen het voedselaanbod de populatiegrootte bepalen.

U zegt dat elk onderzoek naar de effecten van predatoren op hun prooi tot nu toe heeft aangetoond dat predatie de prooi soort niet schaadt. Maar dat onderzoek vond toch voornamelijk plaats in grote, volledig natuurlijke gebieden. Geloof u niet, dat het riskant is, aan te nemen dat uitkomsten daar ook zonder meer voor de Veluwe gelden?

Een zeer langdurig onderzoek aan de relatie prooi-predator vond plaats op Isle Royale, ruim 50 000 ha (eland-wolf). Verschillende eilanden aan de zuidwestkust van Alaska zijn beduidend kleiner. Klein toont duidelijk aan, dat op deze eilanden met herten én wolven de vegetatie in een betere toestand is dan op de eilanden zonder wolven. Bovendien zijn op de eilanden met wolven meer herten die in een betere konditie zijn dan op de eilanden zonder wolven, omdat predatoren verhinderen dat de aantallen planteneters zo ver uitdijen dat ze de vegetatie vrijwel onherstelbaar beschadigen, waarna slechts een fractie van het oorspronkelijk aantal planteneters het herstel van de vegetatie kan voortkomen. Hierbij dient bedacht te worden, dat de winters in de genoemde gebieden veel strenger zijn dan in Nederland. De potentiële draagkracht in een optimaal ingericht gebied in West-Europa per oppervlakte-eenheid

is daarom hoger. In de tropen is de produktie per km² in de vruchtbare gebieden nog aanzienlijk hoger. Ook hier is een betrekkelijk klein gebied al geschikt om met succes onderzoek te kunnen doen aan prooi-predatorrelaties, hetgeen bijvoorbeeld blijkt uit het onderzoek van Hans Kruuk aan de gevlekte hyena in de Ngorongoro-krater van slechts 25 000 ha. Als men zich realiseert dat de 40 à 50 000 ha grofwildbiotoop op de Veluwe in een gebied met een relatief mild klimaat zijn gelegen en als men weet dat in voedselrijke gebieden groepen wolven strikte territoria hebben van ca 5 000 tot 15 000 ha, dan is er op de Veluwe zeker plaats voor meer dan één pak wolven. Hierdoor komt dit gebied duidelijk uit boven de 'ondergrens' van een zelfstandige natuurlijke eenheid.

De wolf leeft toch niet van grotere hoefdieren alleen? Biedt de Veluwe genoeg aanvullend voedsel in de vorm van kleinere prooien?

Wolven leven inderdaad, vooral in de winter, vrijwel uitsluitend van grotere dieren. Dit is een van de redenen waarom de dieren in groepen leven.

U noemt de wolf kostwinner voor asseters. Zal een zo klein wolvenbestand (van maximaal 50 stuks) in staat zijn een noemenswaardige toename van zijn kostgangers te bewerkstelligen?

Het totaal aantal prooidieren van zo'n groep wolven in een jaar komt ongeveer overeen met een biomassa van 70 000 kg. Als hiervan maar de helft door de wolven zelf gebruikt wordt, blijft er een flinke hoeveelheid over voor andere dieren. In Canada bijvoorbeeld blijkt men wolven - met het vliegtuig - het gemakkelijkst te vinden door het opvliegen van de raven die doorgaans óf in de buurt van de wolven, óf in de buurt van de 'kill' te vinden zijn.

Sommige kostgangers zullen de natuurlijke Veluwe niet gemakkelijk op eigen gelegenheid bereiken. Moeten zij ook ingevoerd worden? Is het

bijvoorbeeld denkbaar, dat er een
arendsoort op de Veluwe uitgezet zal
kunnen worden ? Welke ?

Vergelijking met Schotland, leert, dat
als er voldoende kadavers zijn, raven
en steenarenden in zeer uiteenlopende
biotopen geleidelijk de vakante ter-
ritoria opnieuw bezetten. Reintro-
ductie van de steenarend lijkt het
overwegen waard.

Een zo'n kostganger, de raaf, probeert
men nu al op de Veluwe uit te zetten.
Is dit zinvol zolang kraaiachtigen
nog vervolgd worden ?

Op de Veluwe wordt weinig aan kraai-
en gedaan, maar misschien toch plaat-
selijk zoveel, dat het opruimen van
een 'hele dikke' niet denkbeeldig is.
Een belangrijk punt is, dat in de
broedtijd kadavers of ingewanden van
geschoten dieren vrijwel ontbreken.
Eigenlijk is het erg merkwaardig dat
men wél het dier wil invoeren dat
van de natuurlijke predatoren in
hoge mate afhankelijk is, maar dat
men er niet over gedacht heeft eerst
gunstige bestaansvoorwaarden voor
die predator te creëren.

Is de Veluwe met wisent en wolf

(+ eventuele aanhang) al volwaardig,
of moeten er ook andere dieren, zoals
bruine beer, lynx, veelvraat en wilde
kat, worden uitgezet ?

Met 'volwaardig' heb ik willen aan-
geven dat de essentiële factoren in
funktioneel verband (dus niet twee
wolven en vijf wisenten op 50 000
ha) aanwezig zijn. Bruine beren heb-
ben wanneer ze niet te schuw zijn
een hoge 'aaibaarheidsfactor' en
geven daardoor in een toch wel vrij
druk bezocht gebied licht aanleiding
tot ongelukken. Bovendien vervult het
zwijn een in hoge mate vergelijkbare
rol. Veelvraat en lynx zijn niet
persé noodzakelijk, temeer omdat
vlakke gebieden steeds ten voordele
van de wolf lijken te zijn. (Poema en
lynx zijn in het voordeel in geacci-
denteerd en onoverzichtelijk terrein
- Hornocker, Eiberle).

Uitvoering van uw plan zal de op-
bouw van de huidige grofwildpopula-
ties ingrijpend wijzigen. Terecht,
stelt u, omdat het huidige bestand
door verkeerde ingrepen van de ja-
gende mens zeer onnatuurlijk gewor-
den is. Bij het edelhert noemt u het
optreden van jagers negatieve selek-
tie die tot genetische degradatie
leidt. Wilt u dit toelichten ?
Jagers stellen zelf, dat zonder hun
ingrijpen het edelhert in ons land
redoemd is uit te sterven. Deelt u
deze mening ?

Deze vraag vergt een uitvoerige be-
antwoording. Ten aanzien van de leef-
tijdsopbouw geldt, dat deze bij reeën
en edelherten dankzij concentratie
van het afschot op vooral jonge én
oude dieren vrijwel natuurlijk is.
Ook de geslachtsverhouding ligt bij
deze dieren meestal rond de 1 : 1.
Deze toestand is hier in het alge-
meen aanzienlijk gunstiger dan bij-
voorbeeld in de USA, waar buiten de
nationale parken zowel de leeftijds-
opbouw als de geslachtsverhouding
bij hertachtigen vaak volkomen
scheef getrokken zijn, waardoor
vrijwel elk mannelijk dier al in
zijn eerste jaren en vrijwel zonder
competitie tot voortplanting kan
komen, waardoor de selectie binnen de
soort vrijwel wegvalt; ook alle
'kneusjes' komen tot voortplanting

Burlend edelhert...sinds enkele jaren klinkt tussen het burlen het heldere
kdddrk, kdddrk van de raaf. Zal in de toekomst óók het huilen van de wolf weer
de stilte van het nachtelijk bos verbreken ?

en dragen bij tot het genenmateriaal van de populatie. Bij wilde zwijnen (in Nederland) is de leeftijdsopbouw doorgaans ronduit treurig. Oudere dieren zijn in alle populaties schaars en volwassen evers van zes à zeven jaar zijn zeldzaam. Het is echter te verwachten, dat nu zwijnen niet langer de status van 'schadelijk wild' zullen hebben en een afschotregeling analoog aan die bij het edelhert binnenkort van kracht zal zijn, dat deze toestand zich in positieve zin zal wijzigen. Bij de edelherten uit de 'vrije wildbaan' heeft zich de laatste tien jaar een vergelijkbare ontwikkeling voorgedaan. Het is wellicht nuttig, er met nadruk op te wijzen, dat deze nieuwe regeling in samenwerking met en mede op verzoek van de grofwildjagers tot stand is gekomen.

'Regulatie' is onlosmakelijk verbonden met de aspecten 'limitering' en 'selectie'. Wat betreft de limitering van grofwildpopulaties is de mens als 'jager bij gebrek aan beter' zeker in staat predatie in zijn kwantitatieve aspecten te onderwerpen. Bij kunstmatige aantalsregulatie ontstaan in selectief opzicht tenminste twee soorten problemen:

1. De voor de mens herkenbare 'achterblijvers', zieke en gehandicapte dieren vormen slechts een klein deel van de te beheren populatie. Daarom moet er behalve deze categorieën néé een aantal dieren worden weggenomen. Ten aanzien van herten en reeën tellen daarbij dan vooral elementen die met de vorm van het gewei te maken hebben. De daarbij gebruikelijke normen zijn zeker niet altijd functioneel in biologische zin: in onbejaagde populaties van edelherten komen zeer verschillende geweytypen voor welke een genetische basis hebben (geweivormen zijn in zeer hoge mate erfelijk). Het is dan ook vrijwel zeker dat deze variabiliteit in geweytypen uitdrukking geeft aan een zeer grote mate van verscheidenheid aan genenmateriaal; óók voor eigenschappen die van belang zijn voor andere zaken dan geweivormen. De normen voor afschot zijn in Oost-, Midden- en West-Europa en ook in Nederland zeer

sterk gericht op het sparen van dieren met een aanleg voor grote en zware geweiën, die bij voorkeur lang zijn en een endenrijke kroon hebben. Dit is het type gewei dat het 'aan de muur goed doet' en vooral op mensen indruk maakt. Uit oud en nieuw onderzoek en uit talrijke veldwaarnemingen blijkt duidelijk dat herten veel neer letten op het hert dan op het gewei; ook dieren met kromme, kleine, dunne, asymmetrische en endenarme geweiën blijken onder natuurlijke omstandigheden een behoorlijke kans te hebben op deelname aan de reproductie, getuige de ruime aanwezigheid van 'häsliche und unschöne' (Szederjei in: 'Die Goldmedaillen-hirsche Ungarns') geweytypen in natuurlijke populaties. Vooral gezien de genetische konsekventies verdient het dus aanbeveling, niet langer op één geweytype te selekteren. Inmiddels moet worden vastgesteld dat de betrekkelijkheid van het 'grote gewei' door een aantal beheerders wordt onderkend, zowel op 'De Hoge Veluwe' als op het 'Kroondomein'. Streeft men er bewust naar, verschillende geweytypen - weliswaar bij voorkeur groot en dik - te behouden. Door in principe geen dieren van middelbare leeftijd te schieten zou men de selectie aan de herten kunnen overlaten. Daarmee stuit men echter op een nieuw probleem, dat vooral op langere termijn werkt:

2. Wat nuttig is voor relaties binnen de soort is niet altijd nuttig voor de relaties met andere soorten. Natuurlijke selectie stelt niet alleen ondergrenzen, maar ook bovengrenzen aan potentiële ontwikkelingsmogelijkheden. Als edelherten te groot en te zwaar worden lopen ze een grote kans om in de winter door wolven te worden ingehaald en opgevreten. Bij afwezigheid van een natuurlijke vijand ontstaat er 'speelruimte' voor ontwikkelingen die onder gave natuurlijke omstandigheden niet mogelijk zijn (zie ook 'De Veluwe Natuurlijk?', hoofdstuk 4).

Historisch gezien is het zeker zo, dat er zonder jacht allang geen grofwild in Nederland meer zou zijn. In de huidige toestand zou grofwild zonder bejaging gereguleerd worden

door het teruglopen van de voedselkwaliteit ten gevolge van overbegrazing, omdat de zachte winters geen enkel stukje bodemvegetatie door middel van sneeuw tegen bevrezing beschermen. Uit de lotgevallen van hoefdierpopulaties op eilanden is hekend wat er dan gebeurt: óf de populatie sterft uit, óf de populatie bestaat tenslotte uitsluitend uit dieren met een predispositie voor langzame en geringe groei, waardoor de ontwikkeling naar een dwergvorm op gang wordt gebracht. Voor de instandhouding van een niet-gedegeneerde vorm is kunstmatige aantalsregulatie in de huidige Westeuropese situatie zonder meer noodzakelijk. Onder bepaalde voorwaarden kan jacht hiervoor een bruikbaar middel zijn. Deze voorwaarden zijn: 1. Het doden van dieren dient efficiënt en niet onnodig wreed te zijn; 2. De normen voor afschot dienen natuurlijke selektiedrukken te ondersteunen. Eventueel zou afschot bij herten en zwijnen in principe aselektief kunnen zijn. Ik ben van mening dat de jacht op grofwild in de huidige situatie een onmisbare en stabiliserende faktor is, waarbij normen en methoden zeker voor verfijning in aanmerking kunnen komen, maar dat is iets waar vele grofwildjagers geen moeite mee hebben.

Bij reeën is de sociale structuur minder geavanceerd dan bij edelherten. Hoge dichtheden uiten zich ondanks goede voeding ook in uiterlijke kenmerken. Deze kenmerken komen vooral bij subdominante dieren tot uiting en zijn voor het geoeënd oog duidelijk te herkennen, mede omdat reeën door hun grote plaats-trouw als individu vaak door de jaren heen kunnen worden gevolgd. Verlate verharings, teruggang in gewei-ontwikkeling en bijvoorbeeld hoesten tengevolge van longworm kunnen redenen zijn om predispositie voor sterfte door afschot te realiseren. De langzame hongerdood tengevolge van een volkomen versleten gebit is ook weinig natuurlijk!

Mijn standpunt in deze is dus kortweg: liever wolven dan jagers, maar zolang we geen wolven hebben liever jagers dan geen jagers!

Tengevolge van jacht en recreatie

zijn edelherten momenteel nachtdieren. Wat zijn hiervan de konsequenties ? Zal het natuurlijk maken van de Veluwe hierin verandering brengen ?

Doordat de edelherten overdag zijn geconcentreerd in de betrekkelijk kleine gebieden waar ze niet licht worden gestoord, benutten ze hun leefgebied slecht. Vaak bedraagt de '(zomer)dichtheid' in rustgebieden tenminste enige tientallen dieren per honderd hectare. Dit is, zeker in een productiebos, veel meer dan goed is voor de vegetatie. In zulke gebieden is de natuurlijke verjonging van geprefereerd voedsel sterk vermindert en plaatselijk onmogelijk. Om aan de kwaliteitseisen voor herten-voer te kunnen voldoen is de beheerder dan wel verplicht bij te voeren en eventueel wildweiden en/of blad-akkers aan te leggen. Hierdoor wordt de aantrekkelijkheid van het gebied weer vergroot, waardoor de bezoekdichtheid nog verder oploopt en de afhankelijkheid van de hulpmaatregelen verder wordt versterkt. Door-

dat een belangrijk deel van de hertenpopulatie hier bij daglicht vertoeft, moet tenminste een deel van het afschot hier plaatsvinden, waardoor de kans groot is dat de schuwheid eerder wordt vergroot dan dat deze zal afnemen. Daarmee is de vicieuze cirkel dan gesloten. Wanneer de wijze van bejaging en de begeleiding van het publiek - toelopen wordt door vrijwel alle dieren als een bedreiging ervaren - worden verbeterd, worden rustgebieden voor grofwild veel minder noodzakelijk. Wanneer opslag van loofhout en vooral van lijsterbes en berk niet langer als 'onkruid' wordt beschouwd en bossen tenminste plaatselijk voldoende open zijn, wordt het natuurlijk voedselaanbod op den duur weer toereikend. Hierbij is het belangrijk, dat de kwaliteit van de bodem ('rijker' of 'armer') maar in beperkte mate van invloed is op de kwaliteit van het gewas, gemeten aan het eiwitgehalte; de bodemkwaliteit is wel van grote invloed op de hoeveelheid materiaal die jaarlijks wordt geproduceerd.

Geldt het voorgaande ook voor reeën ?

Reeën zijn heel erg plaatsgetrouw en kunnen zich veel beter onzichtbaar maken dan edelherten. Doordat de dieren in lossere verbanden leven, die gemiddeld veel kleiner zijn dan bij het edelhert en omdat de dieren een veel kortere levenscyclus hebben, is de accumulatie van 'slechte ervaringen' veel zwakker dan bij het edelhert. Hierdoor zijn reeën - behoudens extreme gevallen - doorgaans veel gemakkelijker te observeren dan edelherten.

De wolf is in Nederland niet uitgeroeid omdat deze een bedreiging voor mensen vormde, maar omdat extensieve veehouderij in de vorm van schapehouderij werd bemoeilijkt.

Reeën kunnen zich explosief ontwikkelen totdat als gevolg van overbegrazing de reproductie terugloopt en mortaliteitsfactoren een evenwicht tot stand brengen tussen aanwas en sterfte. Als dit zo is, waarom moet de stand dan nog gereguleerd worden door middel van afschot ?

In West-Europa zijn niet alle mortaliteitsfactoren volledig effectief. Onder natuurlijke omstandigheden worden een groot deel van de jonge dieren en een groot deel van de oude dieren dat door de voortschrijdende slijtage van het gebit gedoemd is van honger om te komen, door predatoren gevangen. De predatoren effectueren - vooral bij de oudere dieren - de predispositie voor sterfte. Bij afwezigheid van predatoren kan men wachten tot de wal in de vorm van voedseltekorten het schip van de groeiende populatie zal keren. Dit gebeurt dan wel via langzame verhongering en sterfte tengevolge van ziekten en parasieten. Hierbij moet bovendien worden bedacht, dat het kultuurlandschap voor het ree vaak ideale leefomstandigheden biedt. Doordat reeën, vooral in de zomer, weinig sociaal zijn, geeft een door de gunstige voedselsituatie mogelijke numeriek hoge dichtheid toch problemen tengevolge van stressverschijnselen: 'de grootste verstoring voor een ree is een ander ree'. In het kultuurlandschap waar grote predatoren niet kunnen worden geduld is kort houden van de reeën allereerst in het belang van de reeën en afschot met de buks is hiervoor een geschikt middel met een zeer hoge bedrijfszekerheid.

Wij maken hieruit op, dat jacht geen noodzaak is. De keuze vóór jacht is een persoonlijke, waarvan velen (wij onder andere) zich af zullen vragen of het middel niet erger is dan de kwaal. Waarom kiezen voor jacht waar het de ree betreft, maar niet voor de talloze andere diersoorten waarbij niet predatoren, maar ziekten, verhongering, parasieten, verdrinking, verkeersongelukken, stress en dergelijke de limiterende factor vormen, zoals de lemming ?

De grootste verstoring voor een ree is een ander ree.

Het is in het algemeen niet verstandig het sterftepatroon van de ene soort zo maar te vergelijken met het sterftepatroon van een andere soort. Juist bij reeën is onder (semi-) natuurlijke omstandigheden sterfte tengevolge van predatie verreweg de belangrijkste mortaliteitsfactor wanneer migratie niet mogelijk is. Hierdoor is het mogelijk dat de sociale organisatie van reeën is gericht op reedichtheden die zeer ver liggen onder de absolute draagkracht van het leefgebied. Het opheffen van predatie of jacht brengt de reeënpopulatie in een toestand van zeer hoge dichtheden waaraan het ree als soort niet is aangepast. Uiteraard ontstaat dan wel een nieuw - al dan niet dynamisch - evenwicht, waarbij dan tevens moet worden bedacht dat uit tal van al dan niet opzettelijke praktijkvoorbeelden is gebleken dat de algemene gezondheidstoestand van de populatie dan zeer slecht wordt. Ik ben van mening dat men het ree bepaald geen dienst bewijst als men de populatieomvang laat afhangen van het voedselaanbod, nog afgezien van het feit dat zo'n 100 000 cl 200 000 reeën in Nederland toch echt wel problemen gaan geven. Ik wil mij op dit moment niet begeven in een discussie over jacht als zodanig, maar

wel wil ik opmerken dat een dergelijke discussie zich niet zou moeten toespitsen op pro óf kontra, maar op pro én kontra.

Er zijn nu zo'n duizend reeën op de Veluwe, tegen ongeveer twintigduizend in het gehele land. Hoeveel zullen er bij benadering op een natuurlijke Veluwe zijn ?

Dat is niet bij benadering te zeggen. Waarschijnlijk zullen het er minder zijn, omdat reeën in gebieden met natuurlijke vijanden altijd in zeer lage dichtheden voorkomen.

Welke invloed zal uw plan op de wilde-zwijnenpopulatie hebben ?

Doordat hoogwaardig wintervoedsel in sommige jaren schaars kan zijn zullen de aantallen wilde zwijnen zeker teruglopen, maar doordat volwassen zwijnen zeer weerbare dieren zijn zal de leeftijdsopbouw veranderen ten gunste van de oudere leeftijdsklassen.

In de pers ontmoet men regelmatig berichten over de overlast die zwijnen de boeren aandoen. Is dit werkelijk zo erg ? Hoe komt het ? Zal een natuurlijke Veluwe de situatie veranderen ?

Een omgewroet weiland bijvoorbeeld is vooral beroerd omdat de boer dan niet goed met machines kan werken om bijvoorbeeld jong gras te oogsten en tot kuilvoer te verwerken. Bovendien levert het herstel van de grasmat veel extra-werk op. De hoofdzakelijk lijkt te liggen in de toename van de relatieve aantrekkelijkheid van de weilanden tengevolge van intensieve bemesting met onder andere drijfmest. Hierdoor neemt het aantal bodemdieren, en hiervan vooral de regenworm, sterk in aantal toe. Ook bij een halvering van de varkensstand zullen dergelijke 'aantrekkelijke' weilanden die voor varkens 'vrij toegankelijk' zijn, problemen blijven geven omdat het bos nooit zoveel wormen per vierkante meter kan bevatten. Bij een geïntegreerd grofwildbeheer en zeker op een Veluwe met wisenten en/of wolven is het een eerste vereiste dat de landbouwgronden worden uitgerasterd

of - plaatselijk - aan hun agrarische bestemming worden onttrokken.

Een natuurlijke Veluwe zal ook de flora ten goede komen. U stelt, dat een groter aantal soorten grassen in Nederland een positieve bijdrage zal zijn om verdergaande floristische nivellering en verarming tegen te gaan. Wilt u dit toelichten?

Begrazing schept gradiënten en meer of minder geleidelijke overgangen die nu uiterst schaars zijn. Dat zijn dan gradiënten in relatie tot openheid, bemesting en betreding en hun onderlinge combinaties. Hierdoor worden aan de nu bestaande situaties reeksen omstandigheden toegevoegd die nu helemaal niet voorkomen. Want:

- Door intensieve begrazing treedt selectie op naar snelgroeiende en/of begrazing-verdragende soorten; voor een soort als heide is intensieve begrazing een bestaansvoorwaarde.
- De vorm van vele planten wordt door regelmatig afbijten in sterke mate beïnvloed. Door de vorming van extra-knoppen en -scheuten neemt het voedselaanbod in het algemeen toe en met name grassen blijven alleen onder intensieve begrazing van goede kwaliteit.
- Door een hoge begrazingsdruk wordt

De invloed van de eland op zijn leefgebied is altijd ondergeschikt aan de natuurlijke successie.

de successie geremd, waardoor het oecosysteem, althans lokaal, relatief jong blijft.

De opvallendste reactie op uw plan in de publiciteit was ongetwijfeld het artikel van Ir. Reinders, opperhouthvester van de Koningin. Hij stelt dat het niet moreel en niet wenselijk is, de Veluwe meer natuurlijk te maken. Wij laten de hoofdpunten van zijn argumentatie volgen en vernemen hierop graag uw commentaar.

- Vervanging van de jager door de wolf is onmogelijk aangezien de Veluwe teveel doorsneden is met wegen en spoorwegen, wolven de wildrasters zullen gaan gebruiken en het wild er tegenaan te jagen waardoor er geen natuurlijke selectie meer zal plaatsvinden, en wolven over de rasters zullen klimmen en vee en huisdieren zullen grijpen.

Vrij rigoureuze, maar zeker niet onmogelijke maatregelen zijn noodzakelijk om de diverse scheidingen ten dele ongedaan te maken. Door de Stichting Wildbeheer Veluwe is in 1975 al aangegeven waar wildviadukten en wildtunnels het beste en in samenhang met een ideaal buitenraster zouden kunnen worden gekonstrueerd. Dat de verschillende leefgebieden daarbij door vrij nauwe korridors worden verbonden, hoeft geen bezwaar te zijn: ook onder natuurlijke omstandigheden worden leefgebieden verbonden door bergpassen en landengten. Ten aanzien van wild dat door wolven tegen rasters zou worden gedreven, moet worden bedacht dat niet alleen wolven zullen leren waar hun leefgebied ophoudt; in de huidige beheerssituatie met de zeer vele rasters geeft het grofwild blijk het leefgebied zeer goed te kennen! Dat verwilderde honden gemakkelijk wild weten te vangen, is begrijpelijk als men bedenkt dat het grofwild geen gelegenheid heeft gehad, ervaring op te doen met dit type vijanden. Een effectief buitenraster zal noodzakelijk zijn om interferentie met menselijke belangen buiten het plangebied te voorkomen. Dit geldt zowel voor de wilde planteneters als voor de wolf.

- De Veluwe zal voor de recreatie in waarde verminderen omdat de huidige, kunstmatig hooggehouden grofwildpopulaties teruggedrongen moeten worden naar een getalssterkte die past bij een natuurlijk evenwicht.

Edelherten zullen eerder toe- dan afnemen en de produktiviteit van alle soorten zal zeker worden verhoogd tengevolge van predatie. Alleen de wisent zal vrijwel zeker niet door predatie worden beïnvloed en kan in een gebied waarin ook de wolf aanwezig is een zeer hoge biomassa bereiken. Door uitvoering van het plan kan de jacht op edelherten en wilde zwijnen als in selectief opzicht- ontoereikend beheersinstrument worden beëindigd, waardoor tevens de schuwheid van het grofwild kan worden teruggebracht tot een niveau waarop een passerende wandelaar niet langer een bron van verstoring hoeft te betekenen. Hierdoor zal de recreatieve waarde van het centrale deel van het Veluwemassief eerder toe- dan afnemen.

- Flora en fauna van grote delen van de Veluwe zullen verarmen: de grofwildpopulatie vermindert, heidevelden groeien dicht met vliegdennen en berken, de Amerikaanse vogelkers krijgt ongekende kansen zich massaal te vermenigvuldigen en tenslotte ontstaat een soortenarm eiken- en berkenbos. Hierdoor worden grote delen van de Veluwe minder fraai en gevarieerd dan ze nu zijn. De fauna en met name de avifauna zal kwalitatief en kwantitatief sterk verarmen en vooral korhoenders en roofvogels zullen minder voorkomen dan nu.

Ir. Reinders is van mening dat een 'natuurlijke' Veluwe niet wenselijk zou zijn omdat deze zowel floristisch als faunistisch tot 'verarming' zou leiden. Moevlons en damherten enerzijds en een aantal uitheemse houtsoorten anderzijds, onder andere Abies grandis, zullen het ongetwijfeld heel moeilijk krijgen, maar of deze en andere veranderingen 'verarming' betekenen is zeer de vraag. Zo zou door de te verwachten afname van de plaatselijk zeer opge-

voerde zwijnenstand de bodemvegetatie niet langer tenminste een keer per jaar worden omgewroet, zodat de vegetatie veel stabiel zal worden. Daardoor zullen met name op vochtige plaatsen - leemkuilen - tal van verdwenen hogere planten weer een reële kans krijgen. Wanneer de wisent in hogere dichtheden aanwezig zal zijn, zal het gebied tenminste plaatselijk een zeer open structuur behouden. Hierbij moet bedacht worden dat berk, Amerikaanse vogelkers en grove den uitsluitend in rulle grond of op onbedekte bodem kunnen kiemen. Alle oudere grove-dennenbossen zullen bij een lage varkensstand door de afwezigheid van wroetplekken vrijwel geen opslag van genoemde soorten 'vertonen en rechtstreeks overgaan in eiken-beukenbos. Overigens zie ik het niet als een probleem dat tenminste een deel van de heidevelden zich zou kunnen ontwikkelen tot een volgend successiestadium: de huidige oppervlakte heide bedraagt een veelvoud van de oppervlakte min of meer natuurlijk bos, terwijl berkenbossen vrijwel nergens een kans krijgen. Verder ben ik werkelijk benieuwd welke vogelsoorten zo sterk in aantal achteruit zouden gaan. De nu overwegend uit naaldbomen bestaande bossen zijn veel soortenarmer en veel armer aan individuen dan gemengde of loofbossen. Bovendien zou door het niet meer onderhouden van het bos binnen het plangebied een veelheid aan nestholten en een sterke verhoging van het voedselaanbod, met name voor insecteneters, te verwachten zijn. Hier komt bij, dat de waarde van een natuurgebied in de eerste plaats gemeten dient te worden aan de gaafheid van de processen. 'Veelsoortig' en 'mooi' zijn minder gelukkige criteria; deze gelden wel voor een (dieren)tuin en een hortus botanicus of een 'gerijpt' kultuurlandschap, maar zeker niet voor een volwaardig nationaal park !

- Ondanks het feit, dat de bosbouw op de Veluwe grond orendabel is, blijft de waarde van de jaarproductie - 200 000 m³ of f 8 000 000 een niet te verwaarlozen bron van inkomsten.

den gesloten douglasbos heeft voor grofwild, door de afwezigheid van bodemvegetatie, ongeveer evenveel waarde als een zandverstuiving.

In de brochure wordt gepleit voor het - uitsluitend op de centrale delen van het Veluwemassief - opgeven van de niet langer rendabele houtproductie, teneinde de opbrengst van de betere bosgronden ten goede te doen komen van onze laatste populaties grote wilde zoogdieren. Een dergelijke ombuiging van het beleid past goed in het streven om naast natuurbehoud, op de plaatsen waar dat kan, natuurherstel een kans te geven.

- Herstel van natuurlijke waarden in een gebied als de Veluwe is een hachelijke zaak. De mogelijkheden in de nieuwe polders of in een deel van de Waddenzee zijn veel groter.

Daar zou je uit het 'niets' een werkelijk natuurgebied kunnen laten ontstaan.

De vorming van een stabiel terrestrisch⁶ oecosysteem 'uit het niets' duurt eeuwen. Het laten 'groeien' van een dergelijk gebied zou zonder meer interessant zijn, maar helaas moet worden gevreesd dat de Rijksdienst IJsselmeerpolders er niet voor te vinden is, heeft Z.W. Flevoland te laten verwilderen en half Z.W. Flevoland is eigenlijk al te klein. Hetzelfde geldt voor het Lauwersmeergebied. Daarom zie ik geen ander alternatief dan op de centrale delen van het Veluwemassief te gaan 'woekeren' met de daar nog aanwezige ontwikke-

lingsmogelijkheden.

- Wolven zijn niet ongevaarlijk voor de mens. In Quebec in Canada zijn enige tijd geleden twee boswerkers door drie wolven aangevallen en zodanig verwond dat ze in een ziekenhuis moesten worden opgenomen.

Frijlink is zeer duidelijk over de * gevaarlijkheid* van wolven en ik wil daar niets aan toevoegen. Wel merk ik op, dat het wilde zwijn wel echt gevaarlijk kan zijn, vooral wanneer een aanval wordt uitgelokt. Elk jaar belandt een aantal mensen voor kortere of langere tijd in een ziekenhuis als gevolg van een konfrontatie met een - soms gewond - wild zwijn. Ook een adder is niet helemaal ongevaarlijk. Toch is ieder welkend mens het erover eens, dat zowel zwijnen als adders moeten worden behouden.

N.B. Het ongeluk waar Reinders aan refereert betreft een bericht uit het jachttijdschrift *Wild und Hund* zonder bronvermelding. Bij navraag bleek, dat het hier ging om een niet-dodelijk ongeval, waarbij na meer dan 50 jaar het beschikbaar gestelde bedrag van 500 Canadese dollars kon worden uitbetaald aan iemand die kon aantonen dat wolven wel eens mensen aanvallen. Als men hierbij bedenkt, dat de wolvenpopulatie van Ontario op 10 000 stuks wordt geschat, betekent dit een verificerbare aanval in $50 \times 10\ 000 = 500\ 000$ 'wolvenjaren'. In feite is dit een duidelijke aanwijzing dat het risico, door een wolf te worden aangevallen veel lager ligt dan de risico's die wij in het dagelijks leven aanvaardbaar achten.

- Het is de vraag of de door de wolf achtergelaten kadavers voor het rekreërend stadspubliek wel aanvaardbaar zijn.

Datzelfde stadspubliek kijkt elke zondagmiddag via de buis naar verscheurend gedierte en een klein deel van deze mensen trekt tegenwoordig naar Afrika met als een van de vaste hoogtepunten het aanschouwen van vretende grote roofdieren. Ik heb nooit kunnen vaststellen dat mensen

hier erg onpasselijk van werden.

- Het natuurlijk maken van de Veluwe is een utopie.

Utopieën zijn onuitvoerbaar en onbereikbaar. Tegen het 'natuurlijk' maken van een klein deel van Nederland heb ik nog geen steekhoudende bezwaren mogen ontdekken. Een andere vraag is, of een meerderheid van het Nederlandse volk wel een natuurlijke Veluwe wil! Ik ben van mening dat vrijwel niemand hier tot nog toe over nagedacht heeft. Hier komt bij dat sommige botanici verkondigen dat het antropogeen beïnvloede, respectievelijk misvormde kultuurlandschap het summum aan botanische rijkdommen zou vertegenwoordigen, zodat het 'natuurlijker' maken automatisch tot 'verarming' zou leiden.

Ik meen dat er goede redenen zijn om aan te nemen dat de natuur niet in stand gehouden wordt door 'goede wil', maar door natuurlijke processen en dat alleen het handhaven of zo nodig herstellen van deze processen garanties kan bieden voor het effectief instandhouden van volwaardige natuur.

Rasters zijn in 'natuurgebieden' niet alleen landschappelijk onaanvaardbaar, maar vormen bovendien barrières, waardoor dieren hun leefgebied niet goed kunnen benutten en waardoor de druk op niet-ingerasterde gebieden wordt vergroot.

Noten:

1. uitgave van de Gelderse Milieuraad, kasteel Zypendaal, Arnhem; verkrijgbaar door storting van f 6,75 op giro 2465801
2. interacties = wisselwerkingen
3. domestikatieprocessen = van wilde dieren huisdieren maken
4. sekundaire produktie = produktie van dierlijke aard
5. Abies grandis = zilverspar (ingevoerd uit Noord-Amerika)
6. terrestrisch = betrekking hebbend op het land
7. antropogeen = door menselijk handelen gevormd

GANZENJACHT: KOU LIJDEN EN GENIETEN VAN HET GANZEN KIJKEN EN SCHIETEN

door Leen Preesman

JACHT VANUIT BOOTJE

MET LOKGANZEN

Het is half acht in de morgen als we de deur van de volkswagenbus behoedzaam achter ons sluiten en het besneeuwde landschap van het Oudeland van Strijen instappen. Laag aan de oostelijke hemel staat het sikkeltje van de afnemende maan met de heldere ster Venus daar pal onder. Het is koud. De thermometer wijst vijf graden onder nul aan en onze adem kondenseert in de windstille vrieslucht tot grote witte wolken. Opnieuw uitgesproken weer voor de echte liefhebbers.

Slechts één verlangen beheerst het gezelschapje van vier jagers en de verslaggever, dat onder deze barre omstandigheden door de krakende

sneeuw loopt: het van dichtbij zien en horen van wilde ganzen. De uiteraad van geweren voorziene meerderheid rekent echter nog een stapje verder en koestert een niet gering verlangen om ook een aantal van deze gevleugelde wintergasten te bemachtigen. De jagers broeien al van de passie en de spanning, die hen straks zal overvallen als troepen ganzen binnen hun schietbereik zullen komen.

Met vier jutezakken vol lokganzen, veilingkisten om op te zitten en jachtgeweren, zeulen we door het zuidelijke deel van de grote graslandpolder. In dit deel heeft de Strijenaar Arie Overwater de jacht in handen en opnieuw ben ik zijn gast, samen

met een plaatsgenoot en twee grote Zeeuwen. 'Je moeten opschieten, het is onbewolkt en de dag breekt zo aan,' waarschuwt onze gastheer.

De ganzen kunnen zo van de slaappleatsen aan het Hollands Diep in de polder arriveren. Het is daarom zaak zo snel mogelijk ons doel te bereiken: een bootje van enkele meters lengte, dat rondom van hoge rietmaten is voorzien en dat op enkele honderden meters van de Weelsedijk in de sloot ligt. We verhaasten onze tred door de laag hangende ochtendnevel en de schemering.

Voordat we ons in het nauwe vaartuigje kunnen installeren, moeten de twaalf lokkers worden uitgezet. De voortdurend bewegende zakken gaan open en vier gekortwiekte kolganzen en twee rietganzen worden losgelaten in een cirkelvormige loopren, die ten noorden van het bootje is opgesteld. Direct beginnen de bevrijde vogels hun veren te poetsen en wassen ze zich in de droge sneeuw. Hun doordringende roepen worden beantwoord door de overige zes kolganzen, die tussen onze benen door over de bodem van de varende jachthut scharrelen. Pas als er wilde soortgenoten naderen, zullen er enkele worden losgelaten in het rennetje tegen de andere kant van de boot. Juist op zulke momenten plegen ganzen te roepen, waarmee ze vaak het doodvonnis over hun wilde broeders uitspreken. Een groot deel van de binnenkomende ganzen worden als door een magneet door de roepende lokganzen aangetrokken.

'Het weer is eigenlijk te mooi voor de ganzen,' konstateert Overwater. 'Ze zien nu teveel beneden.' Een flinke wind vormt, volgens de jager die over enkele honderden hektaren groot jachtterrein in het Oudeland beschikt, een veel beter decor om ganzen te schieten. 'Ze vliegen dan veel lager,' legt hij uit.

Onder een steeds lichter wordende hemel, en een daaraan schijnbaar evenredig dalende temperatuur,

Onwetend van wat hen te wachten staat, naderen enkele kolganzen

Lokkers

wachten we op de dingen die komen gaan. Met onze hoofden net boven de rietpluimen uit en de handen stijf in de warme zakken, speuren we de zuidelijke horizon af. De ganzen moeten uit het zuiden komen, weten ze. 'Ze komen altijd tegen de wind in naar binnen,' vertelt mijn Zeeuwse buurman. Omdat er geen wind staat, blijft het echter gissen. Ik schroef alvast een telelens op mijn foto-toestel. Straks heb ik mijn 'geweer' ook nodig.

Het is een uur of acht en plots doemen uit de nevels lierten en zestal donkere silhouetten op. Laag over het land zeilen ze in glijvlucht voor ons langs. 'Daar komen er,' klinkt het gedempt in het bootje. We duiken weg achter de rieten reling en de spanning stijgt voelbaar.

Het zijn rietganzen - mogelijk een gezin - en ze hebben de lokkers gezien. Geluidloos en nog steeds laag vliegend, koersen de grote ganzen met hun dikke donkere koppen in de richting van de Nimrods. Hun koers verlegt zich niet en als de vogels op een meter of vijftien verkennend over de lokganzen vliegen, schalt de kreet 'schieten' en een eerste schot daverd door de ijle vrieslucht. Als een blok valt een gans uit het groepje en tuimelt zwaar

Een volwassen kolgans wordt getroffen en tuimelt omlaag

gewond naast de loopren in de sneeuw.

Ziek

Het tweede schot raakt zichtbaar een andere vogel van het gezelschapje. Stukken van veren dwarrelen langzaam omlaag. De riet herstelt zich echter en ook de twee hieropvolgende hagelladingen zijn niet in staat de vogel alsnog omlaag te halen. Met vereende krachten klimt hij verder omhoog. Op zijn eentje verdwijnt de zieke gans in de richting waaruit hij kwam. Zijn gewonde familielid wordt opgehaald en uit zijn lijden verlost. Drie tikken met de kop tegen de hardbevroren grond zijn voldoende.

Intussen vragen we ons af waar de rest van de ganzen blijft. Af en toe komen er kleine groepjes kolganzen hoog tegen de blauwe lucht over en in de verte boven de Oudendijk horen we er ook regelmatig. De ganzestemmen verdwijnen echter weer in de nevels. Grote gezelschappen zien of horen we helemaal niet.

Het wachten duurt lang en zonder de spanning van wilde ganzen in de directe omgeving is het bitter koud. Zo koud zelfs dat mijn dure balpen weigert en een ouderwets potloodje de continuïteit van de verslaggeving moet waarborgen. Met het maken van kwinkslagen proberen we de tijd te doden. Intussen gaat schuin achter ons de zon op als een van oranje naar wit verkleurende gloeilamp.

Standvastig

'Ganzen houden zich, vooral in vorstperioden, soms wel een week lang op hetzelfde perceel op en aan de hand van dat gegeven kan de jager een jachtplaats bepalen,' legt Overwater me uit. Bij open (zacht) weer, kan dat veel minder goed, omdat landbouwactiviteiten dan vaak verstoring veroorzaken, zo blijkt. 'Een verklaring voor dit standvastige gedrag van de gan-

zen kan zijn dat ze alles systematisch afgrazen en de zaak na een aantal dagen te kaal en tezeer bevuild vinden,' zo oppert een Zeeuw.

Een troep van een dertigtal kolganzen doet de aandacht weer verscherpen. Een tamme kolgans wordt met een wip buiten de boot gezet, maar roept niet. En waarschijnlijk is dat ook niet nodig. Alsof ze niet de geringste aanleiding zien om nooit meer onze richting uit te vliegen, wieken de kleinere ganzen met hun zwartgevlekte buiken en witte kollen verder noordwaarts. 'Ze doen 't niet', klinkt het teleurgesteld uit de boot.

Uit het zuidwesten naderen drie ganzen in een driehoekformatie. Voorop vliegt een rietgans. De andere twee zijn kollen. Ze vliegen recht over en opnieuw donderen een aantal schoten over de witte sneeuwvlakte. Met slechts één loodlading - de voor ganzen gebruikte hagelkorrels mogen een maximum-doorsnede van drie millimeter hebben - stort een kolgans morsdood omlaag. Drie schoten maken de rietgans vleugellam en met grote snelheid komt de vogel naar beneden zeilen van een meter of twintig hoogte. Met een doffe plof stuitert de vijf pond zware gans in de opstuivende sneeuw. Hij is echter niet dood, maar staat op en tracht er lopend vandoor te gaan. Een jager gaat hem na en maakt het met een welgemikt schot af. Als stille lokker wordt het slachtoffer naast de levende lokganzen in de sneeuw gelegd.

Kauwtjes

Tegelijkertijd passeren er aan de andere kant twee kauwtjes, die blijkbaar ook van hun slaapplaats terugkeren. Een van onze gasten ziet het zich voortspoedende tweetal echter voor houtduiven aan en vuurt een schot af. Verschrikt stuiven de zwarte vogels uiteen, terwijl een van hen de reis met een aantal veren minder moet voortzetten. 'Te ver,' mompelt de schutter. Een vergissing die ditmaal niet zo katastrofaal afloopt. Zowel houtduiven als kauwen zijn schadelijk wild en mogen geschoten worden.

'We hebben er nog maar enkele tientallen gezien, terwijl er zeker enkele honderden over moesten komen,' aldus de jager, die konstateert ook nog niet één (beschermde) brandgans te hebben gezien.

'Ik snap er niets van,' zegt Overwater over de wegblijvende ganzen. Voor de vierde maal in dit seizoen, dat van 1 september tot en met 31 januari duurt, belaagt hij de ganzen nu en tot nu toe hebben ze nooit zo lang op zich laten wachten. De voorafgaande drie keren - tweemaal uit de boot en eenmaal zomaar van achter een hek - schoten hij en zijn metgezellen respektievelijk 40, 20 en 9 ganzen. En dat alles tussen zonsopgang en tien uur 's morgens. Later op de dag mag er namelijk niet meer op ganzen geschoten worden. De Strijense man in het groen schat dat de zes jachthouders in het Oudeland van Strijen per seizoen niet meer dan 200 ganzen schieten. Gezien de cijfers zou hij ongeveer de helft voor zijn rekening nemen.

Schuin voor ons vliegen er voortdurend ganzen laag over het polderland. Vrijwel zeker zitten er daar grote aantallen aan de grond. In de buurt komen ze echter niet. Een oude en een jonge kolgans vliegen te hoog over.

Nieuwe hoop geven een stuk of twintig kolganzen, die na aarzelend enkele kringen te hebben gevlogen, binnen de reikwijdte van de hagel komen. Vier daverende schoten leveren alleen omlaag dwarrelende veren op. Een gans zakt even aangeschoten uit de troep en lijkt te vallen. Hij herstelt zich echter keurig, stijgt weer en voegt zich bij de verschrikte groep, die even op hem lijkt te wachten. Ook uit eenzelfde vlucht, die direct daarop in de buurt van de schutters komt, wordt geen gans geschoten. En dat ondanks de twee lokkers die achter elkaar buiten het vaartuig gezet worden,

'Toch zijn die kleinere koppels gunstiger voor ons,' vertelt Overwater. 'Bij een grote troep weet je niet welke gans je moet schieten en daardoor kom je vaak niet aan schieten toe'.

Kou

Er komt een beetje wind, waardoor de kou zich nog indringender manifesteert. De druppel aan mijn neus lijkt in een heuse ijspegel te veranderen, terwijl mijn voeten op de beijzelde bodem van de boot weinig anders aanvoelen. Het regelmatige gebruik van het fototoestel heeft mijn vinger toppen bijna gevoelloos gemaakt. Hoog in de lucht trekt een straalvliegtuig een wit en kaarsrecht kondensspoor. Het lijkt er warempel wel op of het boven ook koud is!

Het is al rond half tien als er wat leven in de brouwerij komt. Een paartje kolganzen - aangetrokken door de lokkers - waagt zich te laag. Opnieuw een aantal scherpe knallen en, terwijl de bijtende kruitdamp op de oostenwind wegdrijft, buitelen de twee vogels omlaag. Een is al morsdood als hij wordt opgehaald, de ander wordt afgemaakt.

De schoten lossen tegelijk het raadsel van de wegblijvende ganzen op. Waar we konstant ganzen zagen vliegen, gaat een immense vlucht op de wieken. De ganzen bleven helemaal niet weg. Ze zijn helemaal niet weg geweest en hebben de nacht in het Oudeland doorgebracht onder de heldere sterrenhemel!

Vier kolganzen en twee rietganzen lopen voortdurend in de ren om de aandacht van hun wilde soortgenoten te trekken

Uit de grote groep maakt zich opnieuw een paartje kollen los en komt onze kant uit. Een ervan wordt kikkend geschoten en valt dwars door het enkele centimeters dikke ijs op de sloot naast ons. De ander gaat in een onnatuurlijke lange en dalende glijvlucht de zijde van de buisleidingenstraat uit. 'Kennelijk een longschot,' constateren de Nimrods. Na afloop van de jacht zullen ze de vogel gaan zoeken. Een derde kolganspaar vertrouwt de boel niet helemaal, cirkelt driemaal hoog over en zwenkt tenslotte af.

Een uit drie leden bestaand kolganzegezin treft het even later wat minder goed. Alle vogels - twee volwassenen en een jong - worden geraakt en komen al draaiende omlaag. Het ouderpaar heeft een korte doodstrijd. Het jong is echter niet ernstig geraakt maar heeft kapotte poten, waardoor hij ook niet als lokker te gebruiken is. Zijn schedel wordt verbrijzeld op de rand van de boot. Vervolgens laat men hem leegbloeden dit de daarbij ontstane wond. Een procedure die overigens bij de meeste ganzen gevolgd wordt.

Schade

De schadelijkheid van de ganzen komt ter sprake. Een schadelijkheid die eigenlijk weinig of niets heeft voor te stellen, zo blijkt. 'Rietganzen leven voornamelijk van resten van

akkerbouwgewassen, die ze uit de omgeploegde akkers opdiepen. Kolganzenvoedsel bestaat voor het merendeel uit gras,' aldus de jagers, die van mening zijn dat de uit Noordoost-Europa en Noord-Siberië afkomstige vogels helemaal geen schade toebrengen aan de grasmat van de grazige Oudelandse weiden. 'Alleen bij dooi na vorst kunnen ze landbouwers in niet ernstige mate benadelen door jonge tarweplantjes uit te trekken of te vertrappen,' wordt eraan toegevoegd. De jacht vindt dus puur plaats voor het plezier. Overigens hebben de Nimrods niet alleen plezier in het omlaag schieten van de ganzen. Duidelijk genieten ze van het gezicht van een koppel overtrekkende vogels. Overwater, die de vogels zelf ook filmt: 'Ik kan er uren naar kijken'.

Intussen geven onze horloges al bijna tien uur aan, het tijdstip van ophouden. 'De laatste mogelijkheid,' hoor ik naast me, als plotseling een stuk of tien ganzen naderen. Een van de jagers staat echter nog op de oever en de kolganzen trappen er ditmaal niet in. Ze maken rechtsomkeert. 'Jammer,' zuchten de groen-jassen.

De tijd is om en we stappen uit de boot om onze verkrampde en verkleumde ledematen te strekken. Alle ganzen worden verzameld en in een tableau voor de boot gelegd. De buit van de ochtend: negen kolganzen en twee rietganzen. Op de terugweg wordt nog een dode kolgans gevonden, die echter niemand heeft zien vallen. De vogels worden verdeeld over de jagers, waarna een traktor aanrukt om de boot uit het water te trekken. Overwater heeft hem zaterdag hoogstwaarschijnlijk opnieuw nodig. Dat is namelijk de laatste dag van de ganzenjacht en hij is niet van plan die ongebruikt voorbij te laten gaan. De boot moet dan op elke denkbare plaats kunnen worden ingezet.

De ganzen hebben niet veel tijd nodig om te ontdekken dat het voor hen dood en verderf zaaiende vaartuigje verdwenen is. Rond het middaguur ziet het op de plaats, waar we vanmorgen de vogels belaagden, zwart van de ganzen!

De buit van vanmorgen: twee rietganzen en negen kolganzen. Later wordt nog een kolgans gevonden.

Uit: Nieuwsblad voor de Hoekse Waard, Usselmonde en Putten - 30 januari 1976

door Norman van Swelm

Jagen wordt door velen een gruwelijke bezigheid gevonden. Veel van de ergerlijke gevolgen spelen zich echter af buiten het gezichtsveld van jager en toeschouwer. Enorme aantallen dieren worden halfgeraakt en sterven pas na een lang lijden aan hun verwondingen. Een nog groter aantal sterft aan de gevolgen van loodvergiftiging, enerzijds doordat het lood via het schot het lichaam binnendringt, anderzijds omdat het gekonsumeerd wordt. In plassen en meren hoopt het lood zich vaak in onvoorstelbare hoeveelheden op de bodem op. Veel eenden, ganzen en zwanen, die 'grondelend' voedsel zoeken, zien dit voor voedsel aan. Via de maag komt het lood met name in de lever terecht en dat is het begin van een slopend proces van ontstekingen, vermagering en verlammingen, met als onherroepelijk gevolg de dood. In Noord-Amerika sterven jaarlijkse 2 à 3 miljoen watervogels ten gevolge van loodvergiftiging. Nog eens 2 miljoen sterven aan hun verwondingen.

De opeenhoping van lood in de waterrijke milieu's is ontstellend. In sommige streken worden 60 000 tot 300 000 kogeltjes per hektare aangetroffen. Loodvergiftiging wordt op dit moment in oostelijk en centraal Noord-Amerika beschouwd als de belangrijkste doodsoorzaak bij eenden en ganzen, maar heeft vanzelfsprekend een even negatieve invloed op andere watervogels. *^{1,2} Dat de situatie zeer ernstig is blijkt wel uit het feit dat maar heel weinig vogels de dans ontspringen. Onderzoek naar het loodgehalte in de vleugelbeenderen van wilde en zwarte eend¹ heeft aangetoond dat slechts 14 % van de op de zwaar bejaagde Atlantische trekroute verzamelde wilde eenden minder dan 1,5 ppm (parts pro million) en 17 % meer dan 20 ppm lood bevatte. Op de minder zwaar bejaagde Centraal-Amerikaanse trekroute was dat altijd nog respectievelijk 68 en 5 %.

In Europa is opmerkelijk weinig onderzoek naar loodvergiftiging gedaan. Onlangs werden de verbijsterende resultaten gepubliceerd van een Engels onderzoek aan 1250 dode watervogels.⁴ Bij 13 % van de wilde eenden, 17 % van de pijlstaarten en 6 % van de slobbeenden en wintertalingen werd loodvergiftiging gekonstateerd. Volgens berekening is gebleken, dat het sterftepercentage bij de wilde eend gelijk is aan dat van de wilde eenden in Noord-Amerika. In de Ouse Washes, het gebied waar het onderzoek plaatsvond, werd bovendien sterfte als gevolg van loodvergiftiging gekonstateerd bij knobbel-, wilde- en kleine zwaan. Van de doodgevonden kleine zwanen was maar liefst 20 % aan loodvergiftiging gestorven.

Dit zo lezende denkt iedereen misschien, dat het nu wel spoedig gedaan is met de jacht. Een dergelijke verwoesting van het milieu kan in deze tijd toch niet meer getolereerd worden. Binnenkort zullen tientallen wetenschappelijke rapporten het licht zien, waarin met klem aangeraden wordt de sportjacht af te schaffen. Dat kan immers de enige juiste konklusie zijn? Toegegeven, dat is zo, maar het trieste is dat deskundigen wel deskundig, maar daarom niet per definitie even moedig zijn. Want wat stelt men voor? Niet om de jacht te stoppen, in geen geval. De oplossing is, dat er geen loden kogeltjes meer gebruikt moeten worden. Onderzoek naar de produktie van half ijzeren, half loden kogeltjes moet gestimuleerd worden. Dit is een van de meest stuitende voorbeelden waaruit blijkt dat sommige mensen de konsekventies van hun onderzoek maar liever verdoezelen. Daarmee voorkom je op voorbeeldige wijze konflikten en de definitieve oplossing van het probleem. Het zijn dezelfde mensen die vol vuur verkondigen, dat jacht best toegelaten kan worden zolang de soort maar niet bedreigd wordt. Van de natuurbeschermingsorganisaties moet ook niet al

te veel verwacht worden. Bij de Engelse vogelbeschermingsvereniging (RSPB) bijvoorbeeld, hebben degenen die eens de statuten opstelden een zeer vooruitziende blik gehad. Daarin staat namelijk, dat die vereniging zich moet onthouden van commentaar op zaken die de jachtvogels betreffen. Bij ons is dat nog net niet het geval, maar onderzoek naar loodvergiftiging is in Nederland opvallend schaars en vanuit wetenschappelijke hoek worden we kalmerend toegesproken: het valt allemaal wel mee. Zodoende kan directeur Veen van de Koninklijke Nederlandse Jagersvereniging ons ongestraft toeroepen, dat dat in Engeland hier en daar het geval is, maar in ons land beslist niet, terwijl het bestuurslid van die vereniging H. Drijver zonder blikken of blozen stelt, dat de bodem van de Engelse en Amerikaanse plassen hard is. 'Hier zakken die hagelkorrels onmiddellijk in de modder...' Over tendentieuze voorlichting gesproken.

Literatuur

1. March, G. L., T. M. John, B. A. McKeown, L. Sileo & J. C. George, 1976. The effects of Lead Poisoning on various plasma constituents in the Canada Goose. J. wildl. Dis. 12: 14-19.
2. Irwin, J. C., 1975, Mortality Factors in Whistling Swans at Lake St. Clair, Ontario. J. wildl. Dis. 11: 8-12.
3. Linduska, J. P. & H. M. Reeves, 1974, Direct Mortality and Related Factors Affecting Waterfowl in North America. int. Conf. Conserv. Wetlands and Waterfowl.
4. Thomas, G., 1975, When the hunter has gone. Birds 6: 14-15.
5. Jacht op de Jager. alg. Dagbl. 6-11-1976.
6. Stichting schuldig aan tendentieuze voorlichting. Tubantia 20-11-1976.

Redt de Pad!

door Wim Bergmans

In het Vaderland van 10 maart 1976 las ik tot mijn vreugde hoe in Den Haag het gemeentebestuur zich het lot van een populatie padden heeft aangetrokken. Padden zijn in Nederland bij de wet beschermd, en terecht. Het is te hopen dat alle nog niet beschermde dier- en plantensoorten binnenkort zullen volgen. We mogen die padden niet vangen, niet opjagen of zelfs maar verontrusten, we mogen er eigenlijk nauwelijks naar wijzen, volgens die wet. We mogen ze alleen nog maar bekijken, van enige afstand, net als de televisie, dus dat went echt heel snel.

In het vroege voorjaar, vooral in maart, viert de padden bruiloft. Ze trekken dan massaal naar sloten en andere watertjes om er zich voort te

planten. Bij die trek nemen ze de kortste weg, waarbij als het zo uitkomt ook menselijke wegen zonder enige reserve worden overgestoken. De gewilde betekenis van het begrip 'menselijk' verkeert hier weer eens in haar tegendeel, want telken jare worden bij zulke oversteken duizenden van deze schitterende diertjes doodgereden, vermorzeld door die zegening van de techniek het automobiel. Wet of geen wet. (Er zijn mensen die volhouden dat de auto ook goede kanten heeft. Welke, dat wordt steeds meer de vraag. De onderkant hoort er alvast niet bij.)

Misschien moet ik nu uitleggen dat, en waarom, padden bijzonder zijn. Maar dat zou betekenen dat ik andere dieren minder bijzonder vind, en eventu-

eel wél voor de wilde wielen in de asfaltarena zou willen werpen. Padden zijn in dit verband niets bijzonderder dan andere dieren. Ze hebben echter, anders dan de meeste van die andere dieren, die fatale maar zeer natuurlijke, want levensnoodzakelijke, trekneiging. En juist op de momenten

dat zij zich opmaken om zich te vernieuwen, om de in deze slechte tijden moeizaam brandend gehouden levens-toorts door te geven aan een nieuwe generatie, juist op zulke momenten hakken wij, met onze noch noodzakelijke, noch natuurlijke, noch levensnoodzakelijke trekgewoonten erop los, en plegen duizenden doodslagjes. (Biologen van de universiteit van Nijmegen, die onderzoek doen naar salamanders - ook van die trekkers - vertelden mij, een jaar of wat geleden, hoe opvallend weinig dode salamanders er op de donderdagochtenden van maart op de weg te vinden waren. En hoe verder onderzoek aan het licht bracht, dat de vierwielige dooddoeners op woensdagavonden alle stil stonden, buiten spel gezet door getelevisioneerde voetbalsportwedstrijden.)

Er is geen wetenschappelijk onderzoek dat de bedreiging van paddenpopulaties door autoverkeer bevestigt. Er zijn altijd heel wat mensen die zulk ontbreken van bewijzen als argument gebruiken om acties als

---

NATUURLIJK EVENWICHT ?

"Het uitscetten van fazanten is noodzakelijk om jachtterreinen geschikt te houden voor veel jagers. Zonder de fazanten zou er te weinig wild zitten. Dan kunnen minder jagers op één terrein terecht."

Drs. Th. J. Veen, Directeur Koninklijke Nederlandse Jagersvereniging.

---

deze, om padden te redden, voor onzinnig te verklaren. Bij de vernieling van de natuur gaat de rationalisatie meestal voorop. Het is het stigma van een kortademig soort liberaal denken. Er is namelijk ook geen onderzoek dat die bedreiging ontkent, en er zijn wel schrikbarende tellingen van verkeersslachtoffers onder dieren. De bioloog Joachim Illies schrijft in zijn 'Anthropologie des Tieres' (Piper-Verlag, 1973) over een telling in Denemarken. Daar werden jaarlijks op elke kilometer weg 180 kikkers en padden doodgereden (en ook, bijvoorbeeld, nog eens 15 egels). In Nederland zijn nog geen systematische tellingen van dode padden en kikkers op wegen gedaan, naar mijn weten, maar ongerustheid is er al jaren (zie De Levende Natuur van mei 1972 bijvoorbeeld).

Het is eigenlijk krankzinnig dat wetenschappelijke bewijzen in plaats van een algemeen besef van en gevoel voor dit wonderlijk natuurgebeuren moeten voorkomen dat het elk jaar weer in een bloedbruiloft uitloopt. Maar het schijnt in ons antropocentrisch denkwereldje moeilijk anders te kunnen. Het is daarom van groot belang dat het voorbeeld van Den Haag, waarin niets anders gebeurt dan de toepassing van de Natuurbeschermingswet, grote bekendheid krijgt, opdat andere gemeenten zullen volgen, of daartoe door plaatselijke actieve natuurbeschermers worden aangezet.

In Den Haag werkt men met de afsluiting, van 18 tot 6 uur, van de betroffene weg, in de weken dat dat van belang is. Men zou ook kunnen denken aan een systeem van tunnels onder de wegen, waar de padden middels een eenvoudige afrastering naartoe zouden kunnen worden geleid. Bij toekomstige wegenbouw - en dat we die

kunnen verhinderen zit er voorlopig niet in - zou men rekening kunnen gaan houden met mogelijke trekroutes van amfibieën. In West-Duitsland heeft men een aantal jaren geleden (de precieze gegevens heb ik niet bij de hand) een wegtracé verlegd, zodanig dat een door padden gebruikte poel niet binnen, maar buiten een wegensysteem kwam te liggen, zodat de dieren niet behoefden over te steken. In dit verband zij er op gewezen, dat padden en hun verwanten voor

de voortplanting altijd terug gaan naar hetzelfde slootje of poeltje, mogelijk dat waarin zijzelf eens werden geboren. Men kan ze dus niet 'wennen' aan een ander water.

Het is natuurlijk uiterst vervelend, wanneer wij in onze gangen wat belemmerd zullen worden door padden. Maar padden hebben wel de prachtigste ogen van het gehele dierenrijk. Kijk er maar eens in.

DE AAP UIT DE MOUW

"Wij hebben het nut van het jagen wellicht teveel benadrukt in het verleden. Voorop staat dat wij jagen gewoon zijn vinden."

Drs. Th. J. Veen, Directeur Koninklijke Nederlandse Jagersvereniging.

en bovendien:

paniek

Nadat bekend werd dat de Stichting Kritisch Faunabeheer was opgericht, is de Koninklijke Nederlandse Jagersvereniging op hol geslagen. Voorzitter Van Beuningen riep, volledig over zijn toeren, zijn jagende klubgenoten toe: 'Schouder aan schouder zullen we vechten voor onze idealen.' Als klap op de vuurpijl smeekt de jagersvereniging haar leden om geld te storten voor het zogenaamde 'voorlichtingsfonds', om zodoende de Stichting te kunnen bestrijden.

doorgaan

De Belgische Veeartsenijkundige Dienst over de bestrijding van hondsdelheid: 'De natuur helpt de vos een handje om iets terug te doen. We doden steeds meer vossen, maar in de hollen die we met gas hebben uitgespoten vinden we ook steeds grotere worpen, van soms wel tien welpen.'

bla bla

De Nederlandse Jager: 'In onze grensstreken, waar niettegenstaande de uitroeitingstechnieken met cyaankaligas van de vossenburchten in de buurlanden, de immigratie dus niet zal verminderen (hetgeen door de feiten is aangetoond), zal daarom een blijvend beroep gedaan moeten worden op de zo zeer vermaledijde jagers om ter bestrijding van het gevaar van de hondsdelheid in het belang van de gemeenschap het vossenbestand in toom te houden.'

naar de ogen zien

De Nederlandse jacht bestaat afgezien van de bosbouw vooral dankzij de landbouw. (Victor Wulp, De Nederlandse Jager, 26 maart 197\$)

jacht op watervogels in Denemarken

Het Deense instituut voor wildbiologie heeft tussen 1965 en 1973 onderzoek verricht naar de grootte en de verspreiding van waterwildpopulaties in de trektijden en de winter, en de invloed van de jacht.

<u>soort</u>	<u>totaal aantal doortrekkers</u>	<u>totaal afschot</u>	<u>afschot in %</u>
wilde eend	1 550 000	380 000	24,5 %
wintertaling	260 000	76 000	29,2 %
pijlstaart	70 000	13 000	18,5 %
smient	485 000	44 000	9,0 %
slobeend	65 000	9 000	14,2 %
kuifeend	530 000	35 000	6,6 %
eidereend	onbekend	156 000	?

weidelijk

Op 17 januari j.l. verontrustten vier jagers in de Haagsche Waterleidingduinen een groepje van vijf wilde zwanen. De beschermde vogels vloegen op. Ze kregen enkele schoten na. Er werd gelukkig geen zwaan geraakt.

"We must control the post-controllers before the process gets out of hand."

Mr Julian Huxley

ROOFVOGELJACHT

IN

NEDERLAND

In Nederland schieten jagers op roofvogels. Een voorbeeld hiervan werd gegeven door drs. P. Fuchs op de roofvogeldag van de Nederlandse Ornithologische Unie op 13 maart j.l. Uit zijn verslag bleek, dat 23,9 % van de onderzochte buizerden lood in het lichaam hadden. Een aantal buizerden had zelfs lood in de maag, vermoedelijk als gevolg van het eten van geschoten dieren. De Heer Fuchs deelde mee dat te zijner tijd een R.I.N.-mededeling over dit onderwerp zou verschijnen in het blad De Nederlandse Jager, orgaan van de Koninklijke Nederlandse Jagersvereniging, De redactie van Argus is van mening dat de resultaten van dergelijk onderzoek ook en juist in natuurbeschermingskringen bekend dienen te zijn. Zij besloot het Rijksinstituut voor Natuurbeheer te verzoeken, de bewuste R.I.N.-mededeling in Argus te publiceren. In eerste instantie werd meegedeeld dat het verslag bijna gereed was en dat het aan de redactie van de Nederlandse Jager zou worden aangeboden. Een nieuw verzoek leverde onderstaand antwoord op, dat op pijnlijke wijze duidelijk maakt dat natuurbeschermend Nederland moet wachten tot de mededeling van het Rijksinstituut in het - niet polariserende - tijdschrift, van de Nederlandse jagers gepubliceerd is.

RIJKSINSTITUUT VOOR NATUURBEHEER research institute for nature management vestigingen te Arnhem en Leersum

Kasteel Broekhuizen, Leersum
telefoon 03434-2941
telegramadres RIN-Leersum

de Heer N.D. van Swelm,
Herenstraat 21,
RIJSWIJK Z.H.

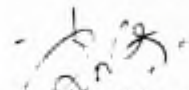
nummer R. 51414/Ro/R uw kenmerk 1.4.1976
onderwerp

datum 27 april 1976
bijlage(n)

Geachte Heer Van Swelm,

Het is nogal ongebruikelijk om een zelfde stuk in 2 tijdschriften te publiceren, bovendien voel ik er weinig voor in uw polariserend tijdschrift te publiceren. U kunt uiteraard wel uit onze publicaties en rapporten de voor u nuttige informatie halen. In dit geval zult u dus op de publicatie in De Nederlandse Jager moeten wachten.

Hoogachtend,

(Drs. J. Rooth)
Hoofd afdeling Ornithologie

Het Rijksinstituut voor Natuurbeheer, ingesteld door de minister van Landbouw en Visserij en de minister van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk, ressorteert onder het Staatsbosbeheer.

Wahlrodt Press Switzerland

WILD LIFE

vogelbescherming in FRIESLAND

Van zeer welingelichte zijde kregen wij enige onthullende informatie over de praktijken van de Friese kievitseierenrapers.

- De passie van het rapen is zo groot, dat de eieren vaak tot de laatste toe worden geraapt. Zelfs zwaar bebroede eieren, waarbij een briefje met een aantekening onder de eieren in het nest is gestoken, zijn meestal dezelfde dag al verdwenen.

ljip

- Men organiseert eierraaptochten ver buiten de grenzen van Friesland, waar door de bevolking nauwelijks wordt geraapt en de kans op succes dus nog erg groot is. De oud-voorzitter van de Bond van Friese Vogelwachten, tevens gesprekspartner van staatssecretaris Meijer in de kievitproblematiek, Sjoerd Span, trekt jaarlijks een dag naar Noord-Holland om te rapen.

- Ook maakt men plannen om bustochten naar Oostfriesland (Duitsland) te organiseren. En in de Leeuwarder Courant van 22 maart j.1. werd vermeld, dat twee inwoners van Heerenveen 'pas in Zaltbommel succes hadden', terwijl twee leraren uit Wollega eerst bij Apeldoorn een kievitsei vonden. Van de zo geroemde nazorg zal in Zaltbommel en Apeldoorn wel 'niet zoveel terecht komen.

- Hoofdbestuursleden van de Bond van Friese Vogelwachten geven openlijk toe, dat zij ook de eieren van de grutto rapen.

- Zelfs van de wulp, een in Friesland schaarse broedvogel, worden systematisch de eieren geraapt, en wel in de Oude Venen bij Eernewoude en in It Skar bij St. Johannesga - terreinen die beheerd worden door het Fryske Gea.

- Voor een bedrag van rond f 4000,- is door de Bond van Friese Vogelwachten het Thialfstadion in Heerenveen afgehuurd om een protestvergadering te houden tegen het inkorten van de raaptijd. Dit is bekostigd door de Stichting Vogelverzorgingsfonds Friesland, die als doel heeft 'het verlenen van hulp aan en het verzorgen van vogels, alles in de ruimste zin des woords'.

Veel gemeenten storten vuil in open natuur

Van onze verslaggever
AMSTERDAM — De meeste Nederlandse gemeenten storten hun vuil nog in de open natuur, op vuilnisbelten waar ongetoetst het afval wordt afgevoerd. Dit gebeurt in 389 gemeenten die in totaal 4,9 miljoen inwoners hebben. Ruim 21 procent van de gemeenten met in totaal 2,6 miljoen inwoners stort ongecontroleerd op vuilnisbelten die iedere dag door machines worden aangedrukt en afgedekt met een laagje grond waardoor het afval sneller verteert.

Dit blijkt uit cijfers die zijn verzameld door de VAM (Vuil Afvoer Maatschappij). Bijna 18 procent van de gemeenten met in totaal 3,6 miljoen inwoners maakt gebruik van verbrandingsovens. Hieraan staan er negen in Nederland. De VAM verwerkt het vuil voor 111 gemeenten (13 procent) al wel voor 2,3 miljoen Nederlanders.

De VAM heeft vorig jaar op de beide verwerkingsbedrijven in Wijster en Mierlo 800 duizend ton afval verwerkt, 80 duizend ton meer dan in 1974. Deze stijging is toe te schrijven aan de dertien nieuwe gemeenten die zich bij de VAM hebben aangesloten en een groter inwonertal van de andere gemeenten.

De aanvoer van afvalstoffen vond vorig jaar voor 70 procent plaats via de trein, 12 procent met containertransport en 13 procent met vuilnisauto's.

Ruim baan voor padden

Beierse ambtenaren als klaar-over voor kikkers

Van onze correspondent

BONN — Ambtenaren van het Beierse ministerie voor milieuhygiëne gaan de Paasdagen doorbrengen op ongebruikelijke wijze: ze gaan badkuipjes vol verlorene kikkers afvoeren naar de overkant van de Autobahn.

Eik jaar, als de kikkers de lente

vielen, trekken ze bij duizenden, dwars over de wegen, naar hun traditionele broedplaatsen. Alleen op de Autobahn München - Garmisch-Partenkirchen zijn vorig jaar 5000 kikkers doodgedreden.

Om de groene vrijers te redden heeft het Beierse ministerie nu schotten opgesteld waar de broedstruiken

autowegen kruisen. De ambtenaren stoppen de verklikkerde kikkers in plastic badjes en dragen ze veilig naar de overkant.

Een woordvoerder van het departement: „Deze oplossing is slechts tijdelijk. Volgend voorjaar bouwen we kikkertunnels onder de Autobahnen door.“

Buizerds werden in Limburg vergiftigd

Van een verslaggever
ROERMOND — In midden-Limburg is de afgelopen dagen een aantal buizerds door vergiftiging omgekomen. De oorzaak ligt vermoedelijk bij landbouwers, die hun zomergraan met een landbouwgif bespuiten om de schade die houtduiven aanbrengen tegen te gaan. De buizerd consumeert de vergiftigde dode houtduiven, waardoor zij op hun beurt het leven laten. In Thorn en Echt zijn kadavers gevonden. Ook een zeldzame kiekendief is reeds het slachtoffer geworden van het eten van giftige houtduiven.

Bejaarde lokte zeemeeuwen

Van een onzer verslaggevers
VRIJLAND, vrijdag
De politie op Vrieland heeft proces-verbaal opgemaakt tegen de 75-jarige C. van D. uit Grouw (Fr.). De bejaarde man wordt ervan verdacht bij zijn vakantieverblijf op het eiland een groot aantal zeemeeuwen te hebben doodgeschoten. Hij lokte de vogels eerst met varrel naar zijn bungalow en sloeg ze daarna dood.

HU HEEFT ZICH OPgegeven ALS NIET JAGEND LID VAN HET WORLD WILD LIFE FUND...

Dinsdag 16 maart werd op Het Loo een jacht gehouden, bedoeld om enkele bokken (af) te schieten. Een selectie groepje deelnemers was uitgenodigd door Ir. E. Keinders, vriend van de prins, maar ook als opperhouthvester, jagermeester voor Gelderland en rentmeester van het Kruisduin. Lid van de Huishouding van de Koningin. De uitnodigingen voor de jacht, opvallend laat in het seizoen, waren door de vijf deelnemers ongebruikelijk kort van te voren ontvangen.

'Vissen hebben ook gevoel'

De Haagse woningrichtier I. VAN HAARLEM laat vandaag, op de eerste dag van het vissen, een vliegtuigje boven de Nederlandse viswaters en de leuze: Vissen hebben ook gevoel.

werd tot zijn actie geïnspireerd door de discussie tussen dierenbeschermers en sportvissers in een tv-programma over de stelling „Sportvissers zijn een vorm van dierenmishandeling“.

Het hoofdbestuur van de Nederlandse vereniging tot

bescherming van dieren ondersteunt de actie van Van Haarlem, vooral omdat in het tv-programma de uitdrukking „vele sportvissers, dat vissen geen pijnlijk gevoel hebben, niet met bewijzen kan worden gestaeld.“

Fosfor-eieren mogelijk oorzaak van bosbranden

Van onze correspondent

BAKEL — Volgens het Bakelse gemeenteraadslid Th. van de Meuwel zouden de grote bosbranden die begin mei in Bakel hebben gewoed veroorzaakt kunnen zijn door zogenaamde fosforeieren. Deze eieren worden gebruikt om schadelijk wild en loslopende huisdieren ver van broedplaatsen van zeldzame vogels te houden. De inhoud van die fosforeieren zou licht ontvlambaar zijn.

Op 6 mei brak op drie verschillende plaatsen in het natuurgebied De Stippeberg in Bakel brand. Een dag later wakkerde het vuur opnieuw aan. In totaal werd op beide dagen ruim honderd hectare bos en natuurgebied verwoest. Aanvankelijk hield de politie ernstig rekening met brandstichting. Ondanks een uitgebreid onderzoek is de oorzaak van de branden tot nu toe niet achterhaald.

PAROOL 29-5-76

Jagers en de natuurvrienden in fel gevecht

PS 9

Fox hunt gets the 'thumbs down'

Protest

De Stichting Kritisch Faunabeheer, kortgeleden opgericht ten einde een moreel en wetenschappelijk verantwoord faunabeheer te bevorderen, heeft in navolging van het Vogelpopulatie-onderzoek Ockerode bij de gemeente Den Haag geprotesteerd tegen het voornemen van de gemeentelijke plantsoendienst om 10.000 houtduiven te doden. De Stichting Kritisch Faunabeheer onderschrijft met de dienst Faunabeheer van het ministerie van landbouw de mening van het Vogelpopulatie-onderzoek Ockerode dat een dergelijke actie geen effect kan hebben. Wetenschappelijke onderzoeken, onder andere van Doude van Troostwijk, hebben dit uitgewezen. Bovendien heeft de Stichting Kritisch Faunabeheer er bij de gemeente Den Haag op aangedrongen te onderzoeken op welke andere diersoorten binnen deze gemeente geschoten wordt.

GIFGAS TEGEN DOLLEVOSSEN

(Van onze correspondent)

PARIS — Een groot offensief is ingezet tegen de hondsdolheid die nu de bossen van Chantilly, vlak bij Parijs, heeft bereikt. „Commando's" in luchtdichte pakken en met gasmaskers gewapend, schuimen de bossen af op zoek naar de vossenholten. Ze plaatsen in de ingang daarvan open conservenblikjes die capsules bevatten

waarin een zeer snel dodelijk gas zit. Ze trekken het geheel met aarde en trekken zich terug.

Aan de enthousiaste bevolking hebben ze verklaard dat de giftige werking van het gas 24 uren later, door contact met de lucht, geheel zal zijn verdwenen. Men heeft al verschuldigde ziekte vossen gevonden.

Poes moet afmonsteren

Londen — Voor Britse scheepskatten dagen harde tijden. De Britse Raad voor de Scheepvaart heeft verordend dat alle katten van schepen moeten verdwijnen, omdat zij gevaar op kunnen leveren voor hondsdolheid. De raad heeft de Britse schepelingen tot maart volgend jaar de tijd gegeven om zich van hun fluwelen vrienden te ontdoen „op een humane wijze“. De raad doet de suggestie de katten over te doen aan vertrouwde personen in de eerstvolgende haven, die zij hinnenlopen.

De katten zijn volgens het besluit niet meer nodig omdat de rattenplag, een steeds terugkerende kwaal op de houten schepen in de achttiende eeuw, op de moderne schepen niet meer voorkomt.

KLEINE RIETGANS

Vanaf 1972 werd de jacht op dit gansje niet meer geopend. Nu in 1976 ligt er een schandelijk voorstel bij de Jachtraad om er toch maar weer op te schieten.

Foto's

Jan Landman p.26.
 Fred van Olphen p.5,4,5,6,'28.
 Leen Preesman p.18,10 (2x),20,21(2x).
 Will H. van Schieveen p.9,15.
 Harm van de Veen p.11,16,17»
 Henny Verhoef p«15* •

Tekeningen

Evert Boeve frontpagina.
 Wilma van Hattem (sporen) •
 Piers Ilayffian p.2?(2x),24.
 Norman van Swe lm p.14,50.

Medewerkers

Wilma van Hattem
 Beleen Landman
 Fred van Olphen

Drukkerij

Jaap Kaal
 Nieuwe Her• ^gracht 61
 Amsterdam